

**СЛУЖБА
ПРАЗНИКА ТЕЛЕСНОГ РОЂЕЊА
ГОСПОДА, БОГА И СПАСИТЕЉА НАШЕГА
ИСУСА ХРИСТА**

У СЛАВУ

Свете, Једносуштне, Животворне и Нераздељиве Тројице

Оца и Сина и Светога Духа

ПОВОДОМ

2000 година од рођења Господа Исуса Христа

с благословом

Његовог Преосвештенства

Епископа шумадијског

САВЕ

одштампа се ова књига

**СЛУЖБА ПРАЗНИКА ТЕЛЕСНОГ РОЂЕЊА ГОСПОДА,
БОГА И СПАСИТЕЉА НАШЕГА ИСУСА ХРИСТА**

у преводу са грчког

са објашњењима и тумачењима

мр Ненада Ристовића

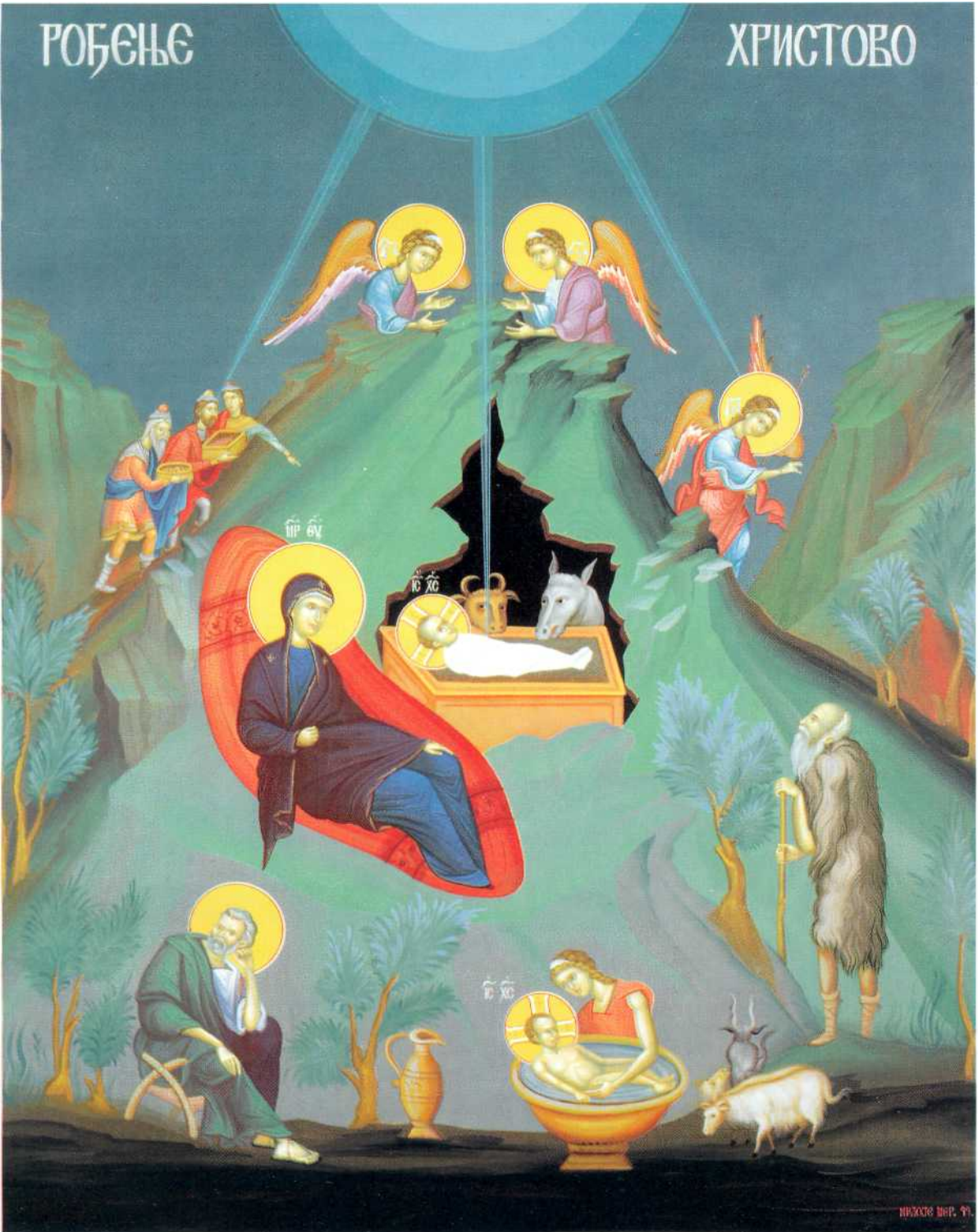
године Господње

ДВЕХИЉАДИТЕ

у Богом чуваном граду Крагујевцу

РОЂЕЊЕ

ХРИСТОВО

**СЛУЖБА
ПРАЗНИКА ТЕЛЕСНОГ РОЂЕЊА
ГОСПОДА, БОГА И СПАСИТЕЉА НАШЕГА
ИСУСА ХРИСТА**

ЦАРСКИ ЧАСОВИ*¹

**НА НАВЕЧЕРЈЕ ТЈ. ДАН УОЧИ ПРАЗНИКА
(БАДЊИ ДАН)
24. ДЕЦЕМБРА (6. ЈАНУАРА)**

Ако дан уочи празника Христово рођења буде субота или недеља, ова служба се врши у петак пред празник. У тај петак се не служи литургија.

Јереј, обучен у епитрахиљ и фелон, излази из олтара кроз царске двери, носећи јеванђеље, и ставља га на налоњ, кога је црквењак пре тога поставио наспрам царских двери и пред којим је упалио свећу. Ако му саслужује ђакон, он, обучен у стихар и орар, иде пред њим носећи кадионицу.

ПРВИ ЧАС

Јереј произнесе возглас **Благословен је Бог наш ... и појци одговоре Амин, па чтец из десне певнице започиње на уобичајен начин читањем Слава Теби, Боже**

^{1*} Грчки минеји не познају титулу „царски“, како се ови часови код нас називају, већ их називају „велики“, док им црквенословенски минеји не дају никакав епитет, мада је извесно да је назив *царски* код нас, као и цела богослужбена терминологија, руског порекла. Схватање које порекло оваквог титулисања овог богослужења доводи у везу са присуствовањем византијских царева, па по угледу на њих руских, изузетно на овим часовима (само на навечерје Божића и Богојављења те на Вел. Петак) нема потврде у Порфирогенитовом делу о дворским церемонијама. Штавише, у грчком богослужењу на овим часовима није предвиђено многољетствије, а у црквенословенском јесте (в. ниже бел. 39). То се може узети као знак да је порекло назива царски за ове часове руско, а да је присуство царева на њему руска пракса која је по идеолошком концепту „трећег Рима“ довођена у везу са византијским двором. Поуздан одговор, међутим, тражи испитивање литургијских рукописа.

наш ..., Царе небески ..., ^{*2} а чтец из леве певнице наставља читањем ТРИСВЕТОГ и осталог. Пошто иза Оче наш ... каже возглас Јер Твоји су царство, сила и слава ... и појци одговоре Амин јереј врши кађење, најпре јеванђеља на налоњу, унакрсно, затим икона, настојатеља, појаца, па целог храма. Уколико му саслужује ђакон, он иде испред њега носећи упаљену свећу.^{*3}

За то време чтец из десне певнице најпре говори Господе, смилуј се, (дванаест пута), затим Слава ..., И сада ..., па

Ходите, поклонимо се Цару и Богу нашем!

Ходите, поклонимо се и припаднимо Христу, Цару и Богу нашем!

Ходите, поклонимо се и припаднимо управо Христу, Цару и Богу нашем!

Затим се читају следећа три псалма:

Псалм 5.

Обазри се, Господе, на речи моје, на узвикивање моје осврни се, на глас мога мољења обрати пажњу, Царе мој и Боже мој – јер Теби молитву упућујем! Зором почуј глас мој! Зором ћу стати пред Тебе и видећеш ме. Као Бог Ти не желиш безакоње, нема код Тебе места за неваљалог, нити преступницима боравка пред Твојим очима. Мрски су Ти сви који чине безакоње, затиреш све који говоре лаж; крвопија и варалица одвратан је Господу. Ја пак, по обиљу милости Твоје, ући ћу у Дом Твој, из страхопоштовања према Теби ничице ћу пасти пред светим храмом Твојим. У правди Својој води ме, Господе, исправи пут мој пред Тобом – због непријатеља мојих. Јер у њиховим устима нема истине, срце им је ташто, грло им је отворен гроб, а језиком ласкају. Осуди их, Боже! Нека им се сруше намере! По неизмерним неделина њиховим истреби их – јер Те увредише, Господе! Онда би се обрадовали сви који се уздају у Тебе. До века ће они кликтати, а Ти ћеш им заклон бити и сви који љубе име Твоје дичиће се Тобом. Јер Ти ћеш благословити праведника, Господе, онако како си нас окитио оружјем Своје благонаклоности.

Псалм 44.

Из срца ми потече добра беседа, Цару ја износим дела своја, језик ми је писаљка хитрога писара. – Лепотом се истичеш над свим синовима

^{2*} У грчкој служби ово чита, и овде и другде (на Великом повечерју нпр. – види ниже), настојатељ (а мимо манастирских храмова тако чини и архијереј).

^{3*} У грчким минејима се кађење не предвиђа овде, но за време певања самогласних стихира.

људским, просула се благодат по уснама Твојим. Зато Те је Бог благословио у векове. Опаши мач свој о бедро своје, Силни, сходно наочитости и лепоти Својој, и упрегни, поведи и владај, ради истине, доброте и правде, и десница Твоја водиће Те чудесно. Стреле су Ти оштре, Силни, народи ће попадати под Твоју власт, омекшаће непријатељи Цареви. Престо је Твој, Боже, у векове векова, скиптар правде је скиптар Твога царства. Заволео си праведност, а омрзнуо безакоње. Због тога Те, Боже, помаза Бог Твој уљем радости мимо другове Твоје. Смирном, алојем и касијом миришћу ти хаљине, двори су Ти од слоноваче. Обрадоваше Те кћери владара који су код Тебе у части. Здесна Ти стаде царица у хаљини од злата истканој, богато накићена. – Чуј, кћери, и види, послушај и заборави народ свој и дом оца Свог. Цар ће пожелети твоју лепоту, а ти Му се поклони, јер Он ти је Господ. Кћи тирска доноси ти дарове, богати из народа обраћају ти се молитвом. Сваком славом блиста кћи Царева, у хаљине златом везене је обучена, богато накићена. Девојке што за њом корачају биће Цару приведене, другарице њене привешће Ти. У радости и клицању привешће их, у храм Царев водиће их. На место очева Твојих дошли су синови Твоји, њих ћеш поставити за владаре по свој земљи. Спомињаћу име Твоје с колена на колени. Ради тога хвалиће Те људи у векове и у векове векова.

Псалом 45.

Бог нам је уточиште и снага, помоћник кад нас недаће тешко притисну. Због тога се нећемо уплашити љуљања земље и обрушавања гора у утробу морску. Захучаше и узбуркаше се воде морске, заљуљаше се горе од силине њихове. Речни брзаци веселе град Божји; Вишњи је посветио шатор Свој. Бог је усред града Свог, град се Његов неће пољуљати, Бог ће му и пре зоре у помоћ притећи. У метежу међу народима и пропадању царстава Вишњи пусти Свој глас и земља се заљуља. Господ над силама је са нама, Бог Јаковљев је избавитељ наш! Ходите и видите дела Божија, чудеса која учини на земљи прекидајући ратове до краја земље. Скрши лук, изломи оружје, огњем истопи штитове. „Прекините с тим и знајте да сам ја Бог, узвишен међу народима, узвишен на земљи.“ Господ над силама је са нама, Бог Јаковљев је избавитељ наш!

Слава ..., **И** сада ..., **А**лилуја, Алилуја, Алилуја, слава Теби Боже. (три пута)

Затим **Г**осподе, смилуј се, (три пута), Слава ... и (чита се) **ТРОПАР** навечерја празника (глас 4.):

Беше некад у Витлејему на попису Марија заједно са старцем Јосифом – јер он беше из Давидова потомства – а била је у трудноћи без семена зачетој. Утом јој дође време да се породи, но нигде не беше места да одседне.*⁴ Али, као удобна палата, указа се царици пећина. Христос се рађа да палог човека опет уздигне у свој лик.

И сада ..., БОГОРОДИЧАН (уобичајени 1. часа):

Како да те назовемо, Благодатна? Небо? – Та из тебе засија Сунце правде. Рај? – Та из тебе изниче цвет непропадљивости. Дјева? – Та остала си неискварена. Чиста мати? – Та у свом светом наручју као свога Сина држала си Бога свега. Код Њега се заузимај за спасење наших душа!

Затим се певају САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ.*⁵

Десна певница:

глас 8.

(Софронија, патријарха јерусалимског):*⁶

Витлејеме, спремај се! Јасле, намештајте се! Пећино, пружај гостопримство! – Истина дође, сенка се уклони. Бог се јави људима из Дјеве, саобразивши се нама и обоживши што је примио. Стога Адам и Ева обнављајући се кличу: „Добра воља указа се земљи – спасење рода нашег!“

Лева певница исту стихиру, без стиха.*⁷

Десна певница:

⁴* Исп. Лука 2,4-6.

⁵* Овако ове химнографске текстове називају грчки минеји, а као такви се они третирају и у српској богослужбеној пракси, односно певају попут самогласних стихира, док их црквенословенски минеји називају тропарима. (Исто важи и за стихире које се на истом месту налазе на остала три часа.)

⁶* Св. Софроније Јерусалимски (патријарх 634-638), са надимком Софиста (јер је пре него се замонашио био учитељ реторике), поред свога теоретског и практичног рада на побијању моноенергизма, те писању хомилија и хагиографских списа, бавио се, врло интензивно, писањем поезије, мада мање литургијске, односно химнографијом, већ претежно песничким саставима на хришћанске теме за слободно читање у класичној форми (анакреонтске оде, епиграми).

⁷* У грчкој служби поред овог пуног поретка певања стихира, како на овом тако исто и на остала три часа (свака по два пута, два стиха и одвојено **Слава ...** и **И сада ...**), даје се и други, скраћени: прва певница пева прву стихиру, друга стих и другу стихиру, **Слава ...**, **И сада ...** и прва трећу стихиру, с тим што се стихови, који су исти на свим часовима, узимају наизменично – први на првом, други на трећем и шестом, па опет први на деветом – да би обе певнице, које наизменично преузимају првенство у певању, певале и један и други стих.

Стих: Бог ће доћи из Темана, Свети из горе покривене честаром. (*Авакум 3,3*)

и стихира

глас 3:

Сада долази до испуњења пророчка најави, која тајанствено каже: „А ти Витлејеме, земљо Јудина, нипошто ниси најбезначајнији међу градовима*⁸ – иако нудиш пећину – јер из тебе ће ми потећи Вођа народа, телом од младе Дјеве, Христос Бог, и напасаће народ Свој, нови Израилљ.“ Њему искажимо величање!

Лева певница:

Стих: Господе, чуо сам реч Твоју и препао се. Господе, спознао сам дело Твоје и избежумио се. (*Авакум 3,1*)

и иста стихира још једном.

Десна певница:

Слава ...,

глас 8:

Овако говори Јосиф Дјеви: „Марија, шта то видим да се збива с тобом? Сумња и неспокој ме обузимају и ум ми је сметен. Склони ми се с очију одмах! Марија, шта то видим да се збива с тобом? Уместо части – срамоту, уместо радости – жалост, уместо похвале – покуду ти мени нанесе. Нећу више да подносим ружење од људи, јер те прихватих од свештеника, из храма, као пред Господом неокаљану, а шта то гледам?!“⁹

⁸* Михеј 5,2; исп. Матеј 2,6.

⁹* Ова стихира, као и три стихире које се тематски надовезују на њу на остала три часа, наглашено реалистично-драмског карактера, одјек је, а можда и ексерпт, из неког од примера једног ширег хришћанског књижевног модела драмског дијалога. Честа и сасвим сигурно првобитна садржина оваквих дела била благовештенско-божићна тематика. Њу започиње разговор између Бога и арханђела Гаврила на небу и Гаврилов одлазак са Божјом поруком Дјеви Марији у Назарет, а следе Јосифова дилема изазвана трудноћом своје веренице, препирка између њих, Божје интервенисање јављањем анђела Јосифу у сну, Јосифово дивљење Божјем промислу и даље све познате епизоде из јеванђеља по Матеју и Луки закључно са повратком из Египта. Све то је било садржински богато развијено и разуђено, а формално дато као низ дијалога, односно драмски конципирано. Први пример таквог дијалога био је, изгледа, у оквиру једне у првобитном, поетско-дијалогском облику, несачуване похвале Богородици која се приписује цариградском патријарху св. Проклу (V век), а прва сачувана је дијалогски диптих Арханђео – Дјева и Дјева – Јосиф који се приписује цариградском патријарху св. Герману (о њему в. ниже бел. 53). Оваква дела била су у средњем веку врло популарна и на Западу.

И сада ..., лева певница исто.

Одмах затим канонарх десне певнице узима

ПРОКИМЕН пророштва, глас 4:

Господ Ми рече: „Ти си Ми Син, данас сам Те родио“. (Пс. 2,7)

Стих: Затражи од Мене и даћу Ти незнабошце у наслеђе,^{*10} крајеве земље у посед. (Пс. 2,8)

ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА МИХЕЈА

(гл. 5,2-5,3):

[Овако говори Господ:]*¹¹ а ти, Витлејеме, доме Ефратов, ниси најнезнатнији међу хиљадама Јудиних [насеља], јер из тебе ће ми потећи онај који ће бити владар у Израиљу, коме су исходишта на почетку, у данима вечним. Због тога ће бити остављени до времена када ће она која рађа родити. Тада ће се вратити преостали од браће његове синовима Израиља. И он ће се учврстити и на оку ће држати и напасати стадо своје снагом Господњом, а они ће живети у слави имена Господа Бога свога, јер ће сада бити велики до краја земље.

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ЈЕВРЕЈИМА

СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА

(гл. 1,1-1,12 = зач. 303):

Пошто се у давнини у више наврата и на више начина обраћао оцима преко пророка, у последње, ове [наше] дане Бог нам се обратио преко Сина, кога је поставио за Наследника свега, кроз кога је и створио векове. А Он, који је одсјај Његове славе и одраз Његовога бића и који све држи речју силе Своје, извршивши сâм наше очишћење од греха, седе с десне стране престола на висинама, поставши толико узвишенији од анђела колико је име које је наследио угледније од њиховог. Јер, коме је од анђела икада рекао: „Ти си ми Син, данас сам Те родио“?^{*12} И још: „Ја ћу Њему бити Отац, Он ће Мени бити Син“?^{*13} Опет, када Прворођенога уводи у васељену, каже: „Да Му се поклоне

^{10*} У грчкој служби овај стих се даје довде.

^{11*} У угласте заграде стављени су литургијски уметци у светописамски текст, као овде, или су преводачке допуне за речи које дословце не постоје у оригиналном тексту, али се подразумевају.

^{12*} Пс. 2,7. С обзиром на поражавајућу чињеницу да ниједно од црквених издања Новог завета код нас не пружа читаоцу изворе старозаветних цитата, ми их – иако није неопходно у овој књизи – уносимо у ове неколике новозаветне одломке које овде дајемо у нашем преводу.

^{13*} Друга књига о царевима (Друга Самуилова) 7,14.

сви анђели Божји“.*¹⁴ И док за анђеле говори: „Који ветрове чини својим гласницима и огњене пламенове својим служителјима“, *¹⁵ за Сина пак [каже]: „Престо је Твој, Боже, у векове векова, скиптар правде је скиптар Твога царства. Заволео си праведност, а омрзнуо безакоње. Због тога Те, Боже, помаза Бог Твој уљем радости мимо другове Твоје“.*¹⁶ Исто тако [каже]: „Ти, Господе, у почетку основа земљу и небеса су дело Твојих руку. Они ће проћи, а Ти остајеш. Све ће овештати као хаљина; савићеш их као плашт и измениће се, а Ти се не мењаш и Твојим годинама неће бити краја“.*¹⁷

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО МАТЕЈУ
(гл.1,18-1,25 = зач.2):

Рођење Исуса Христа било је овако. Када је мати Његова Марија била верена за Јосифа, али се још нису били састали, нађе се да је зачала од Духа Светога. Како је Јосиф, муж њен, био праведан и није хтео да је јавно осрамоти, науми да је потајно остави. Само што је он то смислио, кад му се у сну јави анђео Господњи и рече: „Јосифе, сине Давидов! Не бој се да доведеш к себи Марију, жену своју, јер оно што се у њој зачело од Духа је Светога. Она ће родити Сина, а ти му дај име Исус, јер Он ће спасти народ свој од греха његових.“ А све ово се догодило да се испуни оно што је Господ рекао преко пророка који каже: „Ето, девојка ће зачети и родиће сина и даће му име Емануил“, *¹⁸ што значи „Бог је са нама“. Кад се Јосиф прену из сна учини како му је наредио анђео Господњи и доведе к себи жену своју, али је не познаваше док она не роди Сина свога првенца и он Му даде име Исус.

Одмах затим чтец из десне певнице чита:

^{14*} Исп. Пс. 96,7. На нашем језику још увек не постоји превод Старог завета са грчког текста (тзв. Септуагинта или превод седамдесеторице) који је у употреби у богослужењу Православне цркве, а са којим се јеврејски (тзв. масоретски) текст старозаветних књига (дефинитивно уобличен након настанка грчког превода) на много места не слаже, а код псалама има и другачију нумерацију. Ово напомињемо у нади да ће овај први превод целе божићне службе на српски језик узети у руке не само клирици, него и шира читалачка публика, заинтересована да упозна код нас мало превођену и још мање тумачену византијску химнографију, а рачунајући на могућност њене непознатости са овим аспектима православног богослужења, односно да би отклонили збуњеност при загледању у једини наш потпуни превод Старог завета Ћ. Даничића, који је урађен са латинског превода јеврејског старозаветног канона, и евентуално његовом упоређивању са нашим преводом. Зато ћемо свуда у белешкама где указујемо на старозаветне цитате и алузије у химнографским текстовима давати обе нумерације псалама – најпре богослужбену према Септуагинти, а затим ону коју имају Даничићев и још неки преводи псалама нелитургијске намене – и исто тако назначивати ако су у несагласју са Даничићевим преводом.

^{15*} Пс. 103/104,4.

^{16*} Пс. 44/45,7-8.

^{17*} Пс. 101/102,26-28.

^{18*} Исаија 7,14.

Корацима мојим управљај по речи својој, да никакво безакоње не овлада мноме. Избави ме од подлости људске, па ћу Твоје наредбе сачувати. Лицем Својим обасјај слугу Свога и Својим ме правилима научи. Испуни ми уста хвалом Теби, Господе, како бих певао славу Твоју, величанство Твоје по цели дан. (Пс. 118,133-135; 70,8)

Чтец из леве певнице наставља ТРИСВЕТО и остало. По Оче наш ... јереј Јер Твоји су царство, сила и слава ..., појци Амин, па први чтец чита КОНДАК навечерја празника (глас 3.):

Дјева данас иде да превечну Реч у пећини неизрециво роди. Играј васељено чувши за ово, прослави са анђелима и пастирима Онога који изволе да се јави као млађано детенце, а превечни је Бог.

Други чтец Господе, смилуј се, (40 пута), па молитву:

У свако време и свакога часа, и на небу и на земљи, Теби се исказује поштовање и слављење, Христе, Боже наш, јер си дуготрпљив, пун си милости и милосрђа, љубиш праведнике а сажаљив си према грешницима и све зовеш спасењу обећањем будућих добара. Ти Господе, прими и молитве што Ти их ми овога часа упућујемо и усмери нас животу по заповестима Твојим; освети нам душе, очисти тела, исправи расуђивања, разбистри мисли и избави нас од сваке жалости, зла и болести; огради нас Својим светим анђелима да би под њиховим окриљем чувани и вођени достигли јединство у вери и познање Твоје неприступне славе; јер си благословен у векове векова. **Амин!**

Затим први чтец Господе, смилуј се, (три пута), Слава ..., И сада ..., Тебе часнију од херувима ..., Именом Господњим благослови, оче!

Јереј Боже, сажали се на нас ... и по Амин молитву првога часа:

Христе, истинска светлости што просвећује и освећује свакога човека који долази на свет, стави као знамен Твој према нама светлост Твога лица, да бисмо у њој видели светлост неприступну, и управљај корацима нашим у правцу вршења заповести Твојих, уз посредовања свенепорочне Твоје Мајке и свих Твојих светих. **Амин!**

ТРЕЋИ ЧАС

Јереј (а уколико му саслужује ђакон онда он) кади јеванђеље, затим иконе, настојатеља и појце, док чтец из леве певнице чита **Ходите**, поклонимо се ..., ^{*19} на уобичајени начин, три пута, па следећа три псалма:

Псалам 66.

Боже, сажали се на нас и благослови нас, лицем Својим обасјај нас и смилуј нам се! Тако ће бити познат на земљи пут Твој, међу свим народима спасење Твоје. Да Те прославе народи, Боже, да Те прославе народи сви! Да се обрадују и ускликну незнабошци, јер ћеш народима судити исправно и незнабошце водити на земљи! Да Те прославе народи, Боже, да Те прославе народи сви! – Земља даде плод свој. – Благословио нас Бог, Бог наш! Благословио нас Бог и устрашили се од Њега сви крајеви земље!

Псалам 86.

Темељи су му на горама светим, љуби Господ врата Сиона више од свих шатора Јаковљевих. Величанствене се ствари говоре о теби, граде Божји! – Рахав и Вавилон бројаћу међу оне који ме знају, Филистејци, Тир и народ етиопски, и они су онде рођени. – За Сион ће се говорити да је мати, да се у њему овај и онај родио, да га је сам Вишњи утемељио. Господ ће казивати кроз попис народа и њихових вођа у Сиону рођених. Јер у Сиону су насеобине свих који се радују.

Псалам 50.

Смилуј ми се, Боже, по великој милости својој, избриши преступ мој по изобилном сажаљењу Своме. Опери ме потпуно од безакоња мога, очисти ме од греха мога. Јер безакоња свога свестан сам, грех мој стално ми је на

^{19*} У грчкој служби је предвиђено да се на почетку трећег часа најпре чита **Трисвето** и остало, па тек онда **Ходите**, поклонимо се ... То, међутим, није предвиђено на почетку шестог часа, а јесте на почетку деветог. Разлог овоме је што се у обичне дане трећи и шести час служе пред литургију, одвојено од првог који следи у наставку јутрења, а девети се служи у своје време пред вечерње, те се на почетку служења трећег и шестог часа са литургијом и на почетку деветог часа са вечерњем, према општем богослужбеном правилу за започињање сваке службе, најпре говори **Слава Теби, Боже наш ... Царе небески ... Трисвето** и остало. Иако се часови на навечерје Божића служе као јединствено богослужење које као такво има тај регуларни почетак пред првим часом, где иначе у обичне дане то никада не бива (јер се првим часом завршава јутрење), грчко правило механички спаја часове задржавајући почетке трећег и деветог као кад се самостално служе. Црквенословенско правило, које се користи у Српској цркви, сасвим логично предвиђа за Царске часове овакав почетак само пред првим часом, односно на почетку Царских часова као јединственог богослужења са јединственим почетком.

уму. Теби самоме згреших, неваљалство пред Тобом учиних, да би био у праву кад говориш и изашао победник на парници. Јер ето, у безакоњима сам зачет и у гресима мати ме роди. Ти пак истину љубиш, Ти си ми открио оно што је недокучиво и скривено у Твојој мудрости. Покропићеш ме исопом и бићу чист, опраћеш ме и бићу бељи од снега. Дај ми да чујем радост и весеље, да се прену кости сатрвене. Одврати лице Своје од грехова мојих и сва безакоња моја избриши. Срце ми, Боже, учини чистим, дух у мени изнова правим. Не одгурни ме од лица Свога, не лиши ме Духа Свога Светога. Пружи ми радост спасења Свога и учврсти ме духом несаломљивим. А ја ћу упутити безаконике на стазе Твоје и безбожници ће Ти се обратити. Избави ме од крви, Боже, Боже мога спасења! Језик ће мој кликтати правди Твојој. Господе, отвори ми усне и уста ће моја проносити хвалу Твоју. Јер да си зажеleo жртву, ја бих је принео, но спаљене животиње нису угодне Господу. Жртва Богу је дух скрушен; скрушено и понизно срце Бог неће презрети. У благонаклоности Својој, Господе, покажи Своју доброту Сиону, да се подигну зидине Јерусалима. Тада ће Ти бити угодне жртве по правди жртвоване, приноси и спаљене животиње. Тада ће се на Твој жртвеник приносити јунци.

Слава ..., И сада ..., Алилуја, Алилуја, Алилуја, слава теби, Боже. (три пута)

Затим Господе, смилуј се, (три пута), Слава ... и (чита се) ТРОПАР навечерја празника (глас 4.):

Беше некад у Витлејему на попису Марија заједно са старцем Јосифом – јер он беше из Давидова потомства – а била је у трудноћи без семена зачетој. Утом јој дође време да се породи, но нигде не беше места да одседне. Али, као удобна палата, указа се царици пећина. Христос се рађа да палог човека опет уздигне у свој лик.

И сада ..., БОГОРОДИЧАН (убичајени 3. часа):

Богородице, ти си истинска лоза која је као свој плод живот родила. Теби се обраћамо са молбом да заједно са апостолима и свима светима посредујеш за помиловање наших душа.

Затим се певају САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ.

Лева певница:

глас 6:

Ово је Бог наш, нико се с Њим не може упоредити:²⁰ рођен од Дјеве и поживео с људима. Син [Божји] Јединац²¹ лежи у убошким јаслама као човек, Господ славе је пеленама повијен. Звезда магима²² обзнањује да Му се поклоне. Ми Му певамо: „Тројице света, слава Ти!“

Десна певница пева исту стихиру, без стиха.

Лева певница:

^{20*} Исп. Варух 3,35.

^{21*} Овако преводимо реч *μονογενής* коју наши преводиоци, поводећи се за црквенословенским, преводе са „јединородни“. Без сумње, кад год то наш језик допушта, пожељно је грчке сложенице преводити одговарајућом српском сложеницом. Но овде то не би могло бити у облику *јединородни*, бар ако се у овој речи хоће да види спој две међусобно повезане хришћанске истине о Божјем Сину - о Његовој једности и Његовој рођености (а не створености). Но у српском придев *јединородни*, као и њему сродни *плодородни*, *многородни*, *неродни*, *безродни*, *каспородни* итд., изведени од придева *родни*, означава способност рађања, а не рођеност, што би могао да искаже само облик *јединорођени*, са трпним глаголским придевом глагола родити као другим делом сложенице. Такав је нпр. латински, најстарији превод ове речи *unigenitus*. Но то не би одговарало грчком оригиналу који је спој речи *μόνος* – сам, једини и *γένος*; – род, племе, порекло – дакле други, проблематични део сложенице нема значење које у овој од хришћанства старијој речи грчког језика види латинска, а и црквенословенска теолошка терминологија – *једини рођени* (*Син Бога Оца*). Реч са тим значењем била би цаправљена од глагола *τίκτω* (рађати), као што је случај у речи *πρωτότοκος* – у Посланици Јеврејима (в. горе на првом часу) и Јеванђељу по Луки (в. ниже на овом часу) – дословно *прворођени*, дакле *првенац*; у црквенословенском пак стоји *первородный*, неоправдано са истим обликом за други део сложенице који има сасвим други корен. (Додуше, црквенословенски преводилац врло промишљено варира *первородный* – када је ова реч у чисто теолошком контексту Посланице Јеврејима термин у коме су подједнако важне обе информације из компоненти сложенице – и *первеницз*, – када се ова реч, као у свакодневном језику, користи за сасвим људску ситуацију каква је описана у Јеванђељу по Луки.) Дакле, реч *μονογενής* треба преводити у облику *јединац*, што она и значи, без истицања другог дела сложенице (који, уосталом, има другу кононтацију – истицање јединца у оквиру рода – што је у првобитном друштву, а та реч припада најстаријем слоју грчког језика, било разложно). Уосталом, у нашем језику у речи *јединац* подразумева се и јединственост и рађање (није уобичајено рећи *јединац* за усвојеног сина), иако ово друго није експлицитно изречено – као што није ни у грчкој речи *μονογενής* догма о рођењу а не стварању Божијег Сина; она се зато у Исповедању вере и мора дати засебном формулацијом *рођеног, не створеног* – да ова реч сама то ие исказује св. Оци, рођени зналци старогрчког језика, били су свесни. Исп. придев *благородни* (грч. *εὐγενής* – досл. *који је од доброг рода*), где је други део сложенице са истим значењем *род, племе, порекло* у црквенословенском доследно опет преведен придевом *родный*, али би задржан у истом облику у модерном српском требало да значи *онај који добро рађа*, што не значи, него *племенит, угледан* – дакле, опет је боље, ради јасноће, уместо двосмислене сложенице употребити прост облик придева истог значења.

^{22*} Неки преводиоци реч *μάγοι* без основа преводе са „мудраци“. Било који превод ове речи непотпуно преноси њено значење. Наиме, ова реч је и у грчком језику туђица (позната од историчара Херодота) и означава свештеничку класу код Персијанаца и Међана за коју је било карактеристично бављење астрологијом и мантиком. У овом значењу је углавном користи и Јеванђеље по Матеју и, ослањајући се на њега, текстови у овој служби. Поред њега она је убрзо добила и умерено значење „врач, мађионичар“, а њихова делатност називана *магија* једино у том смислу је коришћена (већ код ретора Горгије), у коме је познаје и наш и сви модерни језици.

Стих: Бог ће доћи из Темана, Свети из горе покривене честаром. *(Авакум 3,3)*

и стихира

глас 8:

Пре рођења Твога духовне војске беху збуњене док дрхтећи гледаху то тајанство. Јер изволе да се роди као дете – Онај који је украсио небо звездама – и да легне у јасле за немуште животиње – Онај који на длану држи границе земље. У том промислу спознато је Твоје милосрђе и велика милост, Христe. Слава Ти!

Десна певница:

Стих: Господе, чуо сам реч Твоју и препао се. Господе, спознао сам дело Твоје и избежумио се. *(Авакум 3,1)*

и иста стихира још једном.

Лева певница:

Слава ...,

глас 3:

Јосифе, реци нам како то да Девојку коју си преузео из Светилишта водиш у Витлејем бремениту? „Пошто сам“, каже, „истражио [шта пише код] пророка и обавештен од анђела, уверен сам да ће Марија родити Бога на необјашњив начин. Њему на поклоњење доћи ће маги са Истока, са скупоценим даровима изражавајући Му поштовање.“ Ради нас оваплоћени Господе, слава Ти!

И сада ..., десна певница исто.

Одмах затим канонарх леве певнице узима

ПРОКИМЕН пророштва, глас 4:

Дете нам се роди, Син нам се дарова. *(Исаија 9,6)*²³*

Стих: Власт Му је на плећима. *(исто)*

^{23*} Овако, без почетне речи *Јер* – као непотребне када је реченица издвојена из ширег контекста – даје се овај прокимен у црквенословенској служби, док у грчкој стоји у интегралном облику.

ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ВАРУХА*²⁴

(гл. 3,36-4,4):

Ово је наш Бог, нико се с Њим не може упоредити. Он је открио сав пут знања и предао га Своме слози Јакову и Своме љубимцу Израиљу. Потом се јавио на земљи и поживео међу људима. Ово је књига Божјих наредби и Закон који ће трајати до века. Сви који га се буду држали добиће живот, а који га напусте умреће. Јакове, врати се и прихвати ову књигу, упути се ка просветљењу, ка светлости њеној! Не уступај своју славу другоме, ни оно што ти је на корист туђем народу. Блажени смо, Израиљу, јер нам је познато шта је угодно Богу!

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ГАЛАЂАНИМА СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА

(3,23-29 = зач. 208):

[Браћо!] Пре доласка вере под Законом смо били чувани, затворени за веру која ће се открити. Тако је Закон постао васпитач који нас води Христу – да би се вером оправдали. Са доласком вере пак, нисмо више подређени васпитачу. Сви сте Божји синови кроз веру у Христу Исусу, јер сви ви који се у Христа крстите – у Христа се обукосте. Нема више ни Јудејца ни Грка, ни роба ни слободнога, ни мушког ни женског, јер сте сви једно у Христу Исусу. А ако сте Христови, онда сте Авраамово потомство, наследници по обећању.

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО ЛУКИ

(гл. 2,1-20 = зач. 5):

Уоно време догоди се да изађе заповест Цезара*²⁵ Августа да се изврши попис народа у целој земљи. Тај први попис био је за Квиринијеве*²⁶

^{24*} У грчким минејима ово пророчанство погрешно се ставља под име пророка Јеремије, с тим што се даје образложење за ово у виду напомене да је Варух у своје пророштво унео и запис Јеремијиног писма вавилонским сужњима (в. тамо гл. 6), па се отуда поткрала ова грешка.

^{25*} Неосновани су преводи овде употребљеног Καίσαρ (од латинског Caesar) са *цар*, можда под утицајем семантичких рефлекса у модерним језицима (нпр. нем. Kaiser), па и нашем (кесар, ћесар). То најпре не одговара сасвим историјским чињеницама о карактеру и еволуцији Августове власти, као и чињеници да је тај надимак Гаја Јулија Цезара Гај Јулије Октавијан, касније од Сената одликован титулом Аугустус (грч. Σεβαστός; – „Узвишени“), узео као његов посинак, а не ради поистовећивања својих владарских обележја са Цезаровом. Осим тога та реч је била ознака царског достојанства само заједно са тим истим Augustus / Σεβαστός, дакле тек после Августове смрти, односно прерастања његовог одликовања у наследну титулу, или још касније, након нестанка Јулијевске династије, јер су сви њени чланови као и Октавијан имали то *Цезар* као део свог породичног имена. Штавише, у време Хадријана само Caesar / Καίσαρ постаје титула наследника цара, тј. наследника *Цезара Августа* и у таквој употреби остаје до дубоко у византијско доба.

^{26*} Име овог Римљанина, који је био царски легат Сирије, попут других модерних преводаца, дајемо према његовом оригиналном латинском облику (Quirinius, P. Sulpicius), а не према Лукином, на грчки лоше транскрибованом.

управе Сиријом. Сви су ишли да се попишу, и то свако у свој град. Тако и Јосиф из Галилеје, из града Назарета, пошто је био из Давидовог дома и рода, оде да се попише горе у Јудеју, у град Давидов звани Витлејем, заједно са Маријом, женом вереном за њега, која беше трудна. Но десило се да док су били ту њој наступи време порођаја. И она роди сина свога првенца, па га пови у пелене и положи га у јасле – пошто за њих није било места у гостионици. У том крају пак бежу пастири који су, бдијући на пољима, чували ноћну стражу крај својих стада. Наједном се пред њима појави анђеоска слава Господња и обасја их слава Господња. Њих обузе велики страх, но анђеоска рече: „Не бојте се. Јер ево, јављам вам велику радост, упућену целом народу: данас вам се у Давидовом граду родио Спаситељ – Христос Господ. А ово нека вам је знак: наћи ћете новорођенче повијено у пелене где лежи у јаслама.“ Одједном се анђелу придружи мноштво небеске војске која слављаше Бога речима: „Слава на висини Богу, а на земљи мир међу људима добре воље!“²⁷ И одоше од њих анђели на небо, а људи, они пастири, рекоше један другоме: „Пођимо до Витлејема, видимо то што је речено да се догодило, што нам је Господ обзнанио.“ И журно одоше и нађоше Марију, Јосифа и новорођенче где лежи у јаслама. Пошто видеше, разгласише реч која им је казана за ово дете. И сви који чуше задивише се ономе што им рекоше пастири. А Марија је све ове догађаје памтила и држала у срцу. Пастири пак вратише се славећи и хвалећи Бога за све што су чули и видели онако како им је било речено.

Одмах затим чтец из леве певнице чита:

Благословен био Господ Бог, благословен био Господ сваки дан! Потпомогао нас Бог спасења нашега! Бог наш је Бог спаса! (Пс. 67,20-21)

Чтец из десне певнице наставља ТРИСВЕТО и остало. По Оче наш ... јереј Јер Твоји су царство, сила и слава ..., појци Амин, па први чтец чита КОНДАК навечерја празника (глас 3.):

²⁷* Овакав превод краја ове реченице, која је често цитирана у овој служби и мимо ње у неким сталним богослужбеним текстовима, заснива се на очигледно аутентичном тексту овога места из Јеванђеља по Луки и стога оправдано коригованом, односно, филолошки речено, коњектираном читању последње речи у εὐδοκίας наместо εὐδοκία, које се провлачило кроз средњовековне рукописе и прва штампана издања јеванђеља и Новог завета уопште, а у складу са тим и кроз поетске саставе византијских химнографа, јер су они користили такав текст. Не желећи да оптерећујемо синтаксичко-стилистичким објашњењем за ову корекцију приметимо само да и химнографи много чешће цитирају овај божићни поклич без спорног краја (... међу људима добра воља или ... мир међу људима добре воље), него у целости, што заправо значи да су и они ту видели две напоредне реченице опозитног смисла, а да су ове завршне речи само допуна друге реченице, те да њихово испуштање ништа не крњи потпуност информације, тј. није ни неопходно да се наведу јер и не представљају самосталну реченицу, односно засебну мисао. Тамо где ипак дају цео овај усклик преводимо га у њиховом, традиционалном облику.

Дјева данас иде да превечну Реч у пећини неизрециво роди. Играј васељено чувши за ово, прослави са анђелима и пастирима Онога који изволе да се јави као млађано детенце, а превечни је Бог.

Други чтец Господе, смилуј се, (40 пута), па молитву:

У свако време и свакога часа, и на небу и на земљи, Теби се исказује поштовање и слављење, Христе, Боже наш, јер си дуготрпљив, пун си милости и милосрђа, љубиш праведнике а сажалив си према грешницима и све зовеш спасењу обећањем будућих добара. Ти Господе, прими и молитве што Ти их ми овога часа упућујемо и усмери нас животу по заповестима Твојим; освети нам душе, очисти тела, исправи расуђивања, разбистри мисли и избави нас од сваке жалости, зла и болести; огради нас Својим светим анђелима да би под њиховим окриљем чувани и вођени достигли јединство у вери и познање Твоје неприступне славе; јер си благословен у векове векова. **Амин!**

Затим први чтец Господе, смилуј се, (три пута), Слава ..., **И** сада ..., Тебе часнију од херувима ..., **Именом** Господњим благослови, оче!

Јереј Молитвама светих отаца наших ...^{*28} и по **Амин** молитву трећег часа (св. Мардарија):

Владару Боже Оче Сведржитељу, Господе Сине Јединче Исусе Христе, и Свети Душе – једно Божанство, једна Сило, смилуј ми се и, судећи како знаш, спаси ме, недостојног слугу Свога, јер си благословен у векове векова. **Амин!**

ШЕСТИ ЧАС

Исто као на почетку трећег часа јереј (а уколико му саслужује ђакон онда он) кади јеванђеље, затим иконе, настојатеља и појце, док чтец из десне певнице чита **Ходите**, поклонимо се ..., на уобичајени начин, три пута, па следећа три псалма:

Псалам 71.

Боже, дај своју пресуду Цару и своју правду Сину Царевом, да суди народу Твоме по правди и сиромасима Твојим како је право. Завладао народу мир на горама и правда на бреговима! Судиће народним сиромасима и спасаваће синове убогих, а унизиће подлаца. Живеће док је Сунца, надживеће

^{28*} У грчкој служби стоји да јереј и на овом часу као и на првом, односно на свим часовима, овде говори возглас **Боже**, сажали се на нас ...

поколења и поколења више од Месеца. Сићи ће као киша на кошевину, као кап кад капље на земљу. За његове владавине цветаће правда и општи мир и тако ће бити докле год Месец буде излазио. Власт ће му се протезати од мора до мора и од река до краја васељене. Пред Њим ће Етиопљани попадати и непријатељи Његови прашину ће лизати. Владари таршански и острвљани дарове ће Му доносити, владари Арабије и Сабе*²⁹ дарове ће Му слати. И клањаће Му се сви владари на земљи, сви народи биће Му поданици. Јер избави од насилника сиромаша, убогога који не налажаше помоћи. Поштедеће сиромаша и убогог и спашће душе убогим. Од тлачења и неправде избавиће им душе и име ће Му бити у части код њих. Желеће Му да живи, даваће Му од злата арабијског и молиће се свагда за Њега, по читав дан ће Га благосиљати. Он ће бити тврђава на земљи, по горским врховима њеним; на висини вишој од Либана плод Његов висиће, а становници града процветаће као усеви земљини. Име ће Му бити благословено у векове; дуже од Сунца име ће Му трајати. Преко Њега ће сва племена на земљи постати благословена; сви народи ће Га сматрати блаженим. Благословен је Господ Бог Израиљев, једини који чини чудеса! Благословено је име славе Његове у векове и у векове векова! Да се испуни славом Његовом сва земља! Да буде тако! Да буде тако!

Псалам 131.

Сети се, Господе, Давида и све благости његове, јер се заклео Господу, заветовао се Богу Јаковљевом: „Нећу ући у шатор дома свог, нити ћу лећи на постељу одра свог, нећу очима дати сна, нити веђама починка, нити слепоочницама одмора, док не нађем место за Господа, шатор за Бога Јаковљевог.“ Ево, чусмо да је у Ефрати, нађосмо га у доловима горе [Јарима]. Ући ћемо у шаторе Његове, поклонимо се до земље на месту где стадоше ноге Његове. Устани, Господе, [усели се] у пребивалиште Своје, Ти и ковчег Твоје светиње! Свештеници Твоји обући ће се у правду, преподобни Твоји клицаће. Због Давида, слуге Свог, не одврати лице Своје од Помазаника Твог. Закле се Господ Давиду искрено и Своју заклетву неће погазити: „Потомка твог на престо твој поставићу. Ако синови твоји буду чували Савез Мој и завештања моја којима их будем научио, онда ће и њихови синови седети до века на престоу твом. – Јер Господ изабра Сион, њега зажеље Себи за пребивалиште. –

^{29*} Уз сво поштовање према традиционалном читању властитих имена и географских назива у књигама Светог писма – упркос чињеници да је оно због посредништва бар језика предлошка, грчког (о посредовању свеколиких редакција старословенског да и не говоримо) више или мање искривљено и стога није оправдано (то се пре свега односи на јеврејске речи, а затим на латинске) – речи које се у модерном српском језику одступиле од те традиције и у таквом облику су општепознате и општеприхваћене и ми смо у таквом облику са истог разлога – поштовања језичког стандарда – употребили. Исп. ниже *Либан, Набукодоносор*.

Он ми је пребивалиште у векове векова, на овом месту ћу се настанити, јер њега пожелех. Врата његова благословићу благословом, сиромаше његове нахранићу хлебом. Свештенике његове обући ћу у спасење, преподобни његови од радости клицаће. Ту ћу подићи рог Давиду, спремићу светиљку за Помазаника Свог. Непријатеље Његове обући ћу у срамоту, а на Њему ће процветати моје освећење.“

Псалм 90.

Онај који живи под заштитом Вишњег, настањен је под кровом Бога небескога. Он ће рећи Господу: „Избавитељ си ми и уточиште, Бог мој у кога се уздам.“ Јер Он ће те избавити од ловачке замке и од сплеткарења. Леђима Својим ће те заклонити, а под крилима Његовим наду ћеш имати. Искреност Његова биће оружје за твоју заштиту. Нећеш се бојати страха ноћних, ни стрела што лете по дану, ни подвале што се шуња у мраку, ни незгоде и напасти подневне. Хиљада ће пасти крај тебе и десет хиљада с твоје десне стране, а тебе се неће дотаћи, него ћеш се очима обазрети и видети одмазду над грешницима. – Ти си, Господе, узданица моја! – Вишњег си изабрао себи за уточиште – зло те неће снаћи, озледа се неће дотаћи твога шатора, јер анђелима својим наредиће да те сачувају на сваком кораку твојем. На рукама ће те носити да ти се ноге никада о камен не спотакну. Стаћеш на аспиду и василиска, згазићеш лава и змаја. „Избавићу га јер у мене се уздао. Заклонићу га јер је Моје име спознао. Завапиће Ми и услишићу га. С њим сам у невољи, из ње ћу га избавити и славним ћу га учинити. Наградићу га дугим животом и показаћу му Своје спасење.“

Слава ..., И сада ..., Алилуја, Алилуја, Алилуја, слава Теби, Боже. (три пута)

Затим Господе, смилуј се, (три пута), Слава ... и (чита) ТРОПАР навечерја празника (глас 4.):

Беше некад у Витлејему на попису Марија заједно са старцем Јосифом – јер он беше из Давидова потомства – а била је у трудноћи без семена зачетој. Утом јој дође време да се породи, но нигде не беше места да одседне. Али, као удобна палата, указа се царици пећина. Христос се рађа да палог човека опет уздигне у свој лик.

И сада ..., БОГОРОДИЧАН (убичајени 6. часа):

Пошто ми немамо смелости – због мноштва наших сагрешења – ти моли Онога кога си родила, Богородице Дјево, јер Мајчина молба може много да

учини на потицању Господарева благонаклоности. Не превиди обраћања која су ти од нас грешних упућена, Свечасна, јер Онај који је изволео да ради нас пострада милостив је и у могућности је да спасе.

Затим се певају **САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ**.

Десна певница:

глас 1:

Ходите, верни, Богом надахнути уздигнимо се и промотримо божанско силажење с висине које нам је објављено у Витлејему, па разбистрена ума, уместо мирисног уља животу подаримо врлине,^{*30} спремајући наступајуће рођенданско славље с вером, од добара из духовних ризница, уз клицање: „Слава на висини Богу у Тројици који је људима исказао благонаклоност ослобађањем Адама од првобитне клетве, као Човекољубац!“.

Лева певница пева исту стихиру, без стиха.

Десна певница:

Стих: Бог ће доћи из Темана, Свети из горе покривене честаром. (*Авакум 3,3*)

и стихира

глас 4:

Чуј небо! Послушај земљо! Да се заљуљају темељи! Да дрхтање обузме подземље! Јер Бог и Створитељ обуче се у створено тело, Онај који је моћном руком саздао творевину показује себе као сздање створене утробе. О силнога богатства мудрости и познања Бога! Како су недокучиве пресуде Његове и неистраживи путеви Његови!^{*31}

Лева певница:

Стих: Господе, чуо сам реч Твоју и препао се. Господе, спознао сам дело Твоје и избезумио се. (*Авакум 3,1*)

^{30*} Мисли се на козметички обичај мазања мирисним уљима у свечаним пригодама какве су биле и прославе рођендана (τὰ γενέθλια) – реч која је употребљена у реченици која следи – па и Христовог; заправо, ова стихира је хришћанска реакција на тај и друге рођенданске обичаје и уједно подсећање да је Христов рођендан духовно славље те га духовно треба и славити.

^{31*} Последње две реченице ове стихире су цитат из *Римљанима 11,33* само што се ми, као и енглески преводиоци службе, опредељујемо за коњектирано читање овог места из Новозаветног текста без и између *богатства и мудрости* (исп. исти цитат у стихири по *Слава* на стихове великог повечерја).

и иста стихира још једном.

Десна певница: Слава ...,

глас 5:

Ходи, христоносни народе! Осмотримо чудо које збуњује и заокупља сваки ум и побожно се клањајући с вером запевајмо! Данас бременита Девојка иде у Витлејем да роди Господа, а пред њом наступају хорови анђела. То гледајући вереник Јосиф клицао је: „Какво се то чудесно тајанство збива с тобом, Дјево? Како ћеш да родиш кад си као неујармљена јуница?“³²

И сада ..., лева певница исто.

Одмах затим канонарх десне певнице узима

ПРОКИМЕН пророштва, глас 4:³³

„Из утробе пре Данице родила Те утроба Моја“,³⁴ заклео се Господ и неће се покајати. (Пс.109,3)

Стих: Рече Господ Господу моме: „Седи с Моје десне стране!“ (Пс. 109,1)

ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ИСАИЈЕ

(гл. 7,10-16; 8,1-4; 9-10):

Настави Господ да говори Ахазу речима: „Затражи од Господа Бога свога знак, било из дубине, било са висине.“ А Ахаз рече: „Нећу да тражим, нити ћу да кушам Господа.“ Онда рече [Исаија]: „Чујте, доме Давидов! Зар вам је мало што досађујете људима, него досађујете и Господу? Зато ће вам сâм Господ дати знак: ето, девојка ће зачети и родиће сина и даће му име Емануил. Он ће се хранити маслацем и медом пре него се, спознавши или одбацивши лоше, определи за добро. Јер пре него дете буде спознало шта је добро а шта зло, одбациће лоше и определиће се за добро. [...] Онда ми рече Господ: „Узми нову, велику плочу и напиши на њој људским писмом: „Брзо извршити одузимање плена. А то се ближи, па ми начини сведоке од верних људи – Урије свештеника и Захарије, сина Варахијиног.“ И ја дођох пророчици и она заче и

^{32*} Ова метафора која стоји место девојка која није ушла у брак заснива се на игри речи: с једне стране грчко ζυγόν „јарам“ има пренесено значење „брак“, а с друге „јуница“, као и у нашем језику пејоративно употребљено јуне (исп. црквенослов. вноша) за ознаку недораслог младића, смела је замена за девојка. Можда је у питању и алузија на Бројеви 19,2.

^{33*} У грчкој служби за овај прокимен се означава 4. плагални, односно 8. глас.

^{34*} У грчкој служби овај стих се даје доведе.

роди сина. Онда ми рече Господ: „Назови га: Брз на пљачку – хитар на плен; јер пре него дете буде научило да дозива оца или мајку однеће се пред цара асирског моћ Дамаска и плен Самарије.“ [...] – Бог је са нама! Схватите то незнабошци и покорите се! Чујте до краја земље ви силни – покорите се! Јер ако се опет осилите, опет ћете се покорити, ако договор склапате, Господ ће вам договор покварити, ако реч дајете, од ње неће ништа бити, јер – Бог је са нама!“

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ЈЕВРЕЈИМА
СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА
(1,10-2,3 = зач. 304):

Ти, Господе, у почетку основа земљу и небеса су дело Твојих руку. Они ће проћи, а Ти остајеш. Све ће овештати као хаљина; савићеш их као плашт и измениће се, а Ти се не мењаш и Твојим годинама неће бити краја“.*³⁵ А коме је од анђела икада рекао: „Седи с Моје десне стране док Ти непријатеље не положим под ноге“?*³⁶ Нису ли сви они духови – служитељи који се шаљу на службу ради оних који ће бити деоници спасења? Стога треба да што боље пазимо на оно што смо чули – да никад не изгубимо [*спасење*]. Јер, ако се реч саопштена преко анђела показала чврстом, а сваки преступ и непослушност добили заслужену казну, како ћемо је избећи ми, ако занемарујемо толико спасење, које је почело проповедањем од стране Господа, а утврђено за нас од стране оних који су чули?

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО МАТЕЈУ
(2,1-12 = зач. 3):

Кад се Исус родио у Витлејему јудејском, у време краља*³⁷ Ирода, где дођоше маги са Истока у Јерусалим и почеше да говоре: „Где је цар јудејски што се родио? Видели смо Његову звезду на Истоку, па дођосмо да Му се поклонимо.“ Чувши ово узнемири се краљ Ирод, а с њим и сав Јерусалим. Он

³⁵* Пс. 101/102, 26-28

³⁶* Пс. 109/110,1; Мт. 22,44; Мк. 12,36; Лк. 20,42; Д. ап. 2,34.

³⁷* Напуштамо традиционални превод „цар“ који Ироду, као и свим другим старооријенталним и хеленистичким владарима који се спомињу у књигама Светог писма, већином дају, почев од Вука и Даничића, наши преводиоци. Они су се поводили за црквенословенским у коме се – сходно принципу старих преводаца да се речи узимају апсолутно, тј. преводе увек на исти начин, без прављења разлика које истој речи дају различити историјски и други контексти – реч βασιλεύς преводи са *цар*. Ова реч је, међутим, тек у Византији (када је цар Ираклије, уместо латинске речи император, узео ову грчку за своју титулу) почела да означава највише владарско достојанство, достојанство владара светске државе, док су је у антици носили владари националних и локалних држава, које ми титулишемо са *краљ*. Ирод је био само римски вазални краљ Јудеје, док је у Риму још било републиканско уређење, а царско достојанство већ одавно није имао ниједан источни владар од пропасти Персијског царства (а његове владаре Грци су, с обзиром на тадашње значење речи βασιλεύς, да их разликују од својих, називали *велики краљеви*).

сакупи све свештеничке главаре и писмознанце³⁸ из народа па се стаде код њих пропитивати где Христос треба да се роди. Они му рекоше: „У Витлејему јудејском. Јер овако пише код пророка: „А ти Витлејеме, земљо Јудина, нипошто ниси најнезнатнији међу Јудиним градовима, јер из тебе ће потећи вођа који ће напасати народ мој Израиљ.“³⁹ Тада Ирод у тајности дозвола маге и пажљиво их испита о времену појаве звезде. Онда их посла у Витлејем с речима: „Идите и добро се распитајте за дете, па када га нађете јавите ми да и ја одем да му се поклоним.“ Они, саслушавши краља, пођоше. И гле, звезда коју су угледали на Истоку ишла је пред њима док не дође до места где беше дете. Кад видеше звезду маги се много обрадоваше. И ушавши у кућу угледаше дете са Маријом, његовом мајком, па падоше и поклонилише му се. Онда отворише своје ризнице и принеше му на дар злато, тамјан и смирну. Иза тога у сну добише упутство да се не враћају Ироду те другим путем одоше у своју земљу.

Одмах затим чтец из десне певнице чита:

Брзо да нам стигне Твоје сажаљење, Господе, јер смо веома осиромашили. Помози нам, Боже, Спаситељу наш, због славе имена Свога. Господе избави нас и од греха нас очисти, због имена Свога. (Пс. 78,8-9)

Чтец из леве певнице наставља ТРИСВЕТО и остало. По Оче наш ... јереј Јер Твоји су царство, сила и слава ..., појци Амин, па први чтец чита КОНДАК навечерја празника (глас 3.):

Дјева данас иде да превечну Реч у пећини неизрециво роди. Играј васељено чувши за ово, прослави са анђелима и пастирима Онога који изволе да се јави као млађано детенце, а превечни је Бог.

Други чтец Господе, смилуј се, (40 пута), па молитву:

У свако време и свакога часа, и на небу и на земљи, Теби се исказује поштовање и слављење, Христе, Боже наш, јер си дуготрпљив, пун си милости и милосрђа, љубиш праведнике а сажаљив си према грешницима и све зовеш спасењу обећањем будућих добара. Ти Господе, прими и молитве што Ти их ми овога часа упућујемо и усмери нас животу по заповестима

^{38*} Имајући у виду да се ово ὑραματεῖς односи на повлашћену класу преписивача и отуда познавалаца Светог писма (ὑραματα), место погрешног превода В. Караџића *књижевници* и не много бољег покушаја исправке руским *књижници* (што означава љубитеље и познаваоце књига уопште) предлажемо овакав превод (исп. Schriftgelehrte у немачком преводу, који је користио Вук, али није усвојио ово преводилачко решење).

^{39*} Михеј 5,2.

Твојим; освети нам душе, очисти тела, исправи расуђивања, разбистри мисли и избави нас од сваке жалости, зла и болести; огради нас Својим светим анђелима да би под њиховим окриљем чувани и вођени достигли јединство у вери и познање Твоје неприступне славе; јер си благословен у векове векова. **Амин!**

Затим први чтец Господе, смилуј се, **(три пута), Слава ..., И** сада ..., **Тебе** часнију од херувима ..., **Именом** Господњим благослови, оче!

Јереј Молитвама светих отаца наших ... **и по Амин молитву шестог часа (св. Василија Великог):**

Боже и Господе сила и Творче свега створенога, Ти си, из Своје милости којој по дубини нема премца, у циљу спасења нашега рода, послао Свог Сина јединца, а нашег Господа, Исуса Христа, и Његовим часним крстом поцепао листу са нашим гресима, те на њему тријумфовао над властима и силама мрака. Ти Господару, Човекољупче, прими и ове молитве којима Ти ми грешни захваљујемо *[на томе]* и преклињемо Те да нас избавиш од сваког погубног и мрачног прегрешења и од свих видљивих и невидљивих непријатеља који настоје да нам науде. Страхопоштовањем према Теби обуздај наша тела и не допусти нашим срцима да се одају лошим речима или мислима, но љубављу према Теби освоји наше душе да би увек ка Теби упртих очију и с Твојом светлошћу као водиљом, гледајући у Теби неприступну и вечну светлост, непрекидну хвалу и благодарност узносили Теби, беспочетном Оцу, са Твојим јединим Сином и свесветим, добрим и животворним Духом, сада и увек и у векове векова. **Амин!**

ДЕВЕТИ ЧАС

Јереј (а ако му саслужује ђакон, онда он) кади јеванђеље, затим иконе, настојатеља, појце и цео храм док чтец из леве певнице чита **Ходите**, поклонимо се ..., **на уобичајени начин, три пута, па следећа три псалма:**

Псалам 109.

Рече Господ Господу моме: „Седи с Моје десне стране док Ти непријатеље не положим под ноге!“ Скиптар моћи даће Ти Господ са Сиона, па господуј међу непријатељима Својим. Посилни Твоји уз Тебе су у дан Твоје моћи, свети Твоји у красоти својој. „Пре Данице родила Те утроба Моја,“ заклео се Господ и неће се покајати: „Ти си свештеник до века по чину Мелхидседековом.“ Господ Ти је с десне стране, потукао је царе у дан гнева Свога. Биће судија међу народима, мноштво ће у трупла претворити, многима

ће главе на земљу оборити. На путу ће се напити из потока. Због тога ће уздићи главу.

Псалам 110.

Хвалићу Те, Господе, од свег срца у већу и сабору правих. Велика су дела Господња, у њима се огледају сва Његова хтења. Признање и велики углед има дело Његово, а правда Његова до века остаје. Оставио је спомен на чудеса Своја. Милостив је и милосрдан Господ, даје храну онима који Га се боје. Сећаће се довека завета Свог. Обзнанио је народу Свом моћ подвига Својих, [моћ] да им да у наслеђе земље незнабожаца. Дела руку Његових су искреност и исправност. Све наредбе Његове поуздане су, утврђене су до века векова, саздане су на истини и правди. Избављење послао је народу Свом. Свето и страшно је име Његово. Почетак мудрости је страх пред Богом. Разборито поступају они који се држе Завета Његовог. Хвала Његова остаје до века векова.

Псалам 85.

Приклони, Господе, ухо своје и чуј ме – јер сам сиромах и убог. Сачувај ми душу – јер Теби се посветих. Спаси слугу Свога који се у Тебе узда, Боже мој. Смилуј ми се, Господе, јер Теби ћу вапити по читав дан. Развесели душу слуге Свога, јер Теби уздигох душу своју. Ти си, Господе, благ и саосећајан и имаш пуно милости према свима који Те призивају. Обазри се, Господе, на молитву моју, обрати пажњу на глас молбе моје. У дан невоље своје завапио сам Ти, јер си ме услишио. Нема међу боговима Теби равнога, ни дела каква су Твоја. Сви народи које си створио доћи ће и поклонити Те се, Господе, и славити име Твоје. Јер си велики, јер чиниш чудеса, јер си једини Бог. Упути ме, Господе, на стазу Своју и искрено ћу ићи њоме. Да је радосно срце моје што се боји имена Твога. Хвалићу Те, Господе, од свег срца, славићу име Твоје до века. Велика је Твоја милост према мени, јер си ми избавио душу из дубине пакла. Боже, безаконици се дигосе на мене, гомила силника хоће да ми душу узме, а немају Тебе пред очима. Но Ти си Господе, Боже мој, милосрдан, милостив, срдчан, пун милости и искрености. Погледај на мене и смилуј ми се. Дај снаге Своје слуги Својој, спаси сина слушкиње Своје. Начини на мени знамење добротe Своје, да виде они који ме мрзе и буду посрамљени. Јер Ти си ми, Господе, помогао, Ти си ме утешио.

Слава ..., **И** сада ..., **А**лилуја, Алилуја, Алилуја, слава Теби, Боже. (три пута)

Затим Господе, смилуј се, (три пута), Слава ... и (чита се) ТРОПАР навечерја празника (глас 4.):

Беше некад у Витлејему на попису Марија заједно са старцем Јосифом – јер он беше из Давидова потомства – а била је у трудноћи без семена зачетој. Утом јој дође време да се породи, но нигде не беше места да одседне. Али, као удобна палата, указа се царици пећина. Христос се рађа да палог човека опет уздигне у свој лик.

И сада ..., **БОГОРОДИЧАН** (уобичајени 9. часа):

Ти си се – ради нас – родио од Дјеве, Ти си – о Добри – поднео и распеће, Ти си – смрћу Својом – разоружао смрт, па очигледно – као Бог – си устао. Ти не презри оне које си руком Својом створио, но покажи своје човекољубље, Милостиви: прихвати заузимање за нас Родитељке Твоје – Богородице, и спаси, Спаситељу наш, народ који очајава.

Затим се певају САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ.

Лева певница:

глас 7:

Ирод беше узнемирен гледајући побожност мага и срдњом распаљиван помно се распитиваше које је отприлике годиште [*дете*]. Мајке остају без деце, а одојчад узраста до године сурово се косе. Грудни усахњују, извори млека пресушују – страхота велика! Стога, верни, побожно се скупивши, поклонимо се Христовом рођењу.

Десна певнице пева исту стихиру, без стиха.

Лева певница:

Стих: Бог ће доћи из Темана, Свети из горе покривене честаром. (*Авакум 3,3*)

и стихира

глас 2:

Кад је Јосиф, идући ка Витлејему, био сломљен тугом, ти си му, Дјеве, викала: „Што си мрзовољан и потиштен гледајући ме бремениту, а уопште не знајући за страшно тајанство у вези са мном? Убудуће одагнај сваку бојазан, разумевајући за разум неприхватљиво: Бог из милости силази на земљу, у утроби мојој сада је и тело на Себе примио је. Њега ћеш видети кад се буде родио, јер је тако изволео, и пун радости ћеш Му се поклонити као своме

Творцу. Њему анђели без престанка певају и славе Га заједно са Оцем и Светим Духом.“

Десна певница:

Стих: Господе, чуо сам реч Твоју и препао се. Господе, спознао сам дело Твоје и избежумио се. (*Авакум 3,1*)

и иста стихира још једном.

Лева певница:

Слава ...,

глас 6:^{*40}

Данас се рађа од Дјеве онај који у шаци држи сву творевину;^{*41} у пелене је повијен као новорођенче онај који је по природи недодирљив; Бог је положен у јасле, а утврдио је небеса на самом почетку; млеком из груди храни се Онај који је у пустињи маном окрепио народ; маге Себи дозива Женик Цркве; даре њихове прима Син Дјеве. Клањамо се рођењу Твом, Христе! Клањамо се рођењу Твом, Христе! Клањамо се рођењу Твом, Христе! Покажи нам и Твоја божанска богојављења!^{*42}

И сада ..., десна певница исто.

Одмах затим канонарх леве певнице узима

^{40*} У грчким минејима за ову стихиру стоји напомена да је најпре канонарх целу прочита певајућим гласом са средине храма, а онда се тек пева, и то обе певнице заједно, „полагано и милозвучно“. Црквенословенски минеји пак предвиђају да канонарх прочита стихиру пре **Слава ...**, да потом бива МНОГОЉЕТСТВИЈЕ, па тек онда обе певнице заједно певају **Слава ...**, **И сада ...** и стихиру. На истом месту црквенословенски минеји напомињу обичај измештања многољетствија са овога места на крај вечерња и литургије у саборним храмовима, односно у присуству архијереја. Грчки минеји пак не стављају многољетствије нигде у оквир богослужења овога дана. Ми такође, сходно пракси у Српској цркви, не уносимо многољетствије на ово место Царских часова, али га, као и све друге разлике у типичу, спомињемо.

^{41*} У грчкој пракси ова прва фраза стихире пева се три пута, као и претпоследња.

^{42*} Наоко чудан облик множине богојављења (θεοφανίαι) асоцијација је на првобитно слављење свих Христових божанских објава у једном дану, односно празнику, Богојављење (Еπιφάνια 6/19. јануара) – пастирима преко анђела и магима преко звезде (данашњи Божић), а Јовану Крститељу на Јордану преко гласа Очевог (данашње Богојављење) – као и за њих везаних догађаја обрезања и уношења у храм (данашњи празници Обрезање и Сретење). На Западу је међу тим божанским објавама Христовим слављеним на Богојављење помињано и оно на свадби у Кани (када се Христос показао као очекивани Месија својим ученицима).

ПРОКИМЕН пророштва, глас 4:

За Сион ће се говорити да је мати, да се у њему овај и онај родио. (Пс. 86,5)

Стих: Темељи су му на горама светим. (Пс. 86,1)

ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ИСАИЈЕ

(гл. 9, 6-7):

Дете нам се роди, Син нам се дарова. Власт Му је на плећима, име Му је Гласник великог савета, Диван Советник, Силан Бог, Владалац, Господар мира, Отац будућег века. „Јер ћу донети мир владарима, мир и здравље преко Њега.“ Велика је власт Његова и миру Његовом нема краја. Уздићиће га на престо Давидов, на царство његово. Утврдиће се у правди и правичности од сада па до века. Учиниће то ревност Господа Саваота.

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ЈЕВРЕЈИМА

СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА

(2,11-18 = зач. 306):

[Браћо!] Онај који посвећује и они који се посвећују од једнога су [Оца]. То је разлог што се се не стиди да их зове браћом говорећи: „Разгласићу име Твоје браћи мојој, усред скупштине хвалићу Те“.*⁴³ И још: „У Њему ће ми бити поуздање“.*⁴⁴ И још: „Ево мене и деце коју ми је дао Бог“.*⁴⁵ А пошто деца имају заједничко тело и крв, тако и Он то исто узме – да смрћу сатре онога који има власт над смрћу, то јест ђавола, те да избави оне који услед страха од смрти читавог живота беху подвргнути робовању. Јер не заузима се за анђеле, него се заузима за Авраамове потомке. Стога је требало да у свему постане сличан браћи, да буде милостив и веран првосвештеник који служи Богу, да окајава грехе народа. А будући да је сâм трпео кад је био искушан, може да помогне онима који су изложени искушавању.

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО МАТЕЈУ

(2,13-23 = зач. 4):

Пошто [маги] одоше, анђео Господњи јави се Јосифу у сну и рече: „Устани, узми дете и мајку његову, па бежи у Египат и буди онде док ти не кажем, јер ће Ирод тражити дете да га погуби!“ И он устаде и у ноћи узме дете

^{43*} Пс. 21/22,23.

^{44*} Исаија 8,17.

^{45*} Исто 18.

и мајку његову и оде у Египат и беше онде до смрти Иродове. Тако се испунило оно што је Господ рекао преко пророка који каже: „Из Египта дозвах Сина Свога.“^{*46} Тада Ирод, видевши да су га маги преварили, веома се расрди и нареди да се поубијају сва деца у Витлејему и свој његовој околини од две године наниже према времену које је пажљиво испитао од мага. Тада се испунише речи пророка Јеремије који каже: „У Рами се чуо глас – плач, јаук и ридање много. Рахила плаче за својом децом и не жели да се утеши – јер их нема.“^{*47} А по смрти Иродовој анђео Господњи јави се у сну Јосифу и рече: „Устани, узми дете и мајку његову и иди у земљу Израилеву, јер умреше они који су тражили душу детињу.“ И он устаде и узме дете и мајку његову и дође у земљу Израилеву. Али када чу да у Јудеји влада Архелај на месту оца свога Ирода побоја се да иде онамо. Пошто у сну доби од Бога упутство, оде у покрајину Галилеју. Дошавши тамо настани се у граду званом Назарет; да се испуни што су казали пророци – да ће Га звати Назарећанин.^{*48}

Одмах затим чтец из леве певнице чита (Песма тројице младића [апокрифна] 11-12):

Не напусти нас заувек, због [светог]^{*48a} имена Свог! Не раскини Завет Твој и не ускрати нам милост Твоју, због Авраама Твога љубљенога, Исаака, слуге Твога, и Израиља Твога светог.^{*48b}

Чтец из десне певнице наставља ТРИСВЕТО и остало. По Оче наш ... јереј Јер Твоји су царство, сила и слава ..., појци Амин, па први чтец чита КОНДАК навечерја празника (глас 3.):

Дјева данас иде да превечну Реч у пећини неизрециво роди. Играј васељено чувши за ово, прослави са анђелима и пастирима Онога који изволе да се јави као млађано детенце, а превечни је Бог.

Други чтец Господе, смилуј се, (40 пута), па молитву:

У свако време и свакога часа, и на небу и на земљи, Теби се исказује поштовање и слављење, Христе, Боже наш, јер си дуготрпљив, пун си милости и милосрђа, љубиш праведнике а сажаљив си према грешницима и све зовеш спасењу обећањем будућих добара. Ти Господе, прими и молитве

^{46*} Осија 11,1.

^{47*} Јеремија 31,15.

^{48*} Исaiја 11,1; Јеремија 23,5; Захарија 3,8.

^{48a*} нема у црквено-словенском „Часослову“. (Примедба приређивача)

^{48b*} Данило 3,34-35. (Примедба приређивача)

што Ти их ми овога часа упућујемо и усмери нас животу по заповестима Твојим; освети нам душе, очисти тела, исправи расуђивања, разбистри мисли и избави нас од сваке жалости, зла и болести; огради нас Својим светим анђелима да би под њиховим окриљем чувани и вођени достигли јединство у вери и познање Твоје неприступне славе; јер си благословен у векове векова. **Амин!**

Затим први чтец Господе, смилуј се, **(три пута), Слава ..., И** сада ..., **Тебе** часнију од херувима ..., **Именом** Господњим благослови, оче!

Јереј Молитвама светих отаца наших ... **и по Амин молитву трећег часа (св. Василија Великог):**

Владару, Господе Исусе Христе, Боже наш, који си великодушно прешао преко наших огрешења и довео нас до овога часа у коме си на животворном крсту висио, разборитом разбојнику улазак у рај прокрчио и смрћу смрт сатро, очисти нас – Своје понизне, грешне и недостојне слуге. Јер греху и преступу се одасмо и нисмо достојни да подигнемо очи и погледамо у висину небеску. Скренусмо с пута Твоје правде и пођосмо за прохтевима својих срца. Ипак се обраћамо Твојој доброту којој нема равне: поштеди нас, Господе, по обиљу Своје милости! Спаси нас, због светог имена Свог, јер испразно нам дани прођоше! Из руке противничке отргни нас, грехе нам опрости и дух путености који је у нама умртви – да одбацимо старог човека и обучемо се у новог, па живимо сагласно с Тобом, нашим Господаром и Заштитником, те да тако, следећи Твоје заповести, стигнемо у вечни покој, где је боравиште свих који се радују! Јер Ти си права и истинска радост и весеље оних који Те љубе, Христе, Боже наш, и Теби славу узносимо, са Твојим беспочетним Оцем и Твојим свесветим, добрим и животворним Духом, сада и увек и у векове векова. **Амин!**

Следе

ИЗОБРАЗИТЕЉНИ*⁴⁹

Најпре чтец из десне певнице чита **Благослови**, душо моја, Господа ... (Пс. 102.), затим чтец из леве певнице: **Слава ...**, **Хвали**, душо моја, Господа ... (Пс. 145.), па чтец из десне певнице: **И** сада ..., **Сине** Јединче и Речи Божја

Иза тога се чита, наизменично, један стих један, други стих други чтец:

У царству Своме сети ме*^{49а} се, Господе, када дођеш у царство Своје!*^{49б}

Блажени су сиромашни духом јер је њихово царство небеско!

Блажени су уплакани јер ће бити утешени!

Блажени су кротки јер ће земљу наследити!

Блажени су гладни и жедни Божје правде јер ће бити насићени!

Блажени су милостиви јер ће бити помиловани!

Блажени су чистог срца јер ће Бога гледати!

Блажени су миротворци јер ће бити названи синовима Божјим!

Блажени су прогнани на правди јер је њихово царство небеско!

Блажени сте кад вас нагрде, кад вас прогнају и кад вас, лажући, набеде сваким злом – мене ради!

Радујте се и веселите јер је велика ваша награда на небесима!*^{49в}

Слава ..., **И** сада ...,

Сети нас се, Господе, када дођеш у царство Своје!

Сети нас се Господару, када дођеш у царство Своје!

Сети нас се, Свети, када дођеш у царство Своје!

Хор небески пева Ти и говори: „Свет, свет, свет је Господ Саваот! Пуни су небо и земља славе Твоје!“

Стих: Приступите Му и просветлите се, а лица се ваша неће постидети!*^{49г}

Хор небески пева Ти и говори ...

Слава ...,

^{49*} Наведено скраћено правило грчке службе (в. горе бел. 7) изоставља читање Изобразитељних и предвиђа да се одмах прелази на вечерње са литургијом, с тим што јереј после молитве деветог часа врши отпуст какав је на крају изобразитељних.

^{49а*} У црквено-словенском „**Часослову**“ овде стоји множина: *нас*. (Примедба приређивача)

^{49б*} Лука 23,42.

^{49в*} Матеј 5, 3-12а и сл. Лука 6,20б-23. (Примедба приређивача)

^{49г*} Пс. 33,6. (Примедба приређивача)

Хор светих анђела и арханђела заједно са свим небеским силама пева Ти и говори: „Свет, свет, свет је Господ Саваот! Пуни су небо и земља славе Твоје!“

И сада ...,

Остави, отпусти, опрости,^{*49д} Боже, огрешења наша, намерна и ненамерна, она на делу и она у речи, она у знању и она у незнању, она у ноћи и она по дану, она наумљена и она помишљена, све њих нам опрости, као добар и човекољубив.

Ако неће бити литургије, тј. када ова служба не бива дан уочи празника, већ у петак пред празник, најпре читамо ИСПОВЕДАЊЕ ВЕРЕ (Верујем у једнога Бога ...), па тек онда ову молитву.

Затим Оче наш ..., а по возгласу Јер Твоје је царство, сила и слава ... и Амин, КОНДАК навечерја празника (глас 3.):

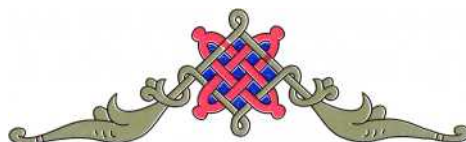
Дјева данас иде да превечну Реч у пећини неизрециво роди. Играј васељено чувши за ово, прослави са анђелима и пастирима Онога који изволе да се јави као млађано детенце, а превечни је Бог.

Затим Господе, смилуј се, (четрдесет пута), и молитва:

Свесвета Тројице, једносуштна моћи, нераздељива власти, узроче свакога добра, укажи своју доброту и мени грешном. Утврди и уразуми моје срце и уклони од мене сваку поквареност. Просветли мој ум да бих [Те] увек славио, хвалио и поштовао говорећи: једини је свет, једини је Господ Исус Христос, на славу Бога Оца. **Амин!**

Потом се пева Достојно је уистину ... и бива отпуст.

Ако неће бити литургије, на овом месту говоримо најпре Благословено да је име Господње ..., (три пута), затим Слава ..., И сада ..., па Благосиљаћу Господа у свако доба ... (псалам33). Тек иза тога Достојно је уистину ... и отпуст.

^{49д*} Ми бисмо почетак овог места рађе дали овако: *Отпусти, опрости, прости ...* јер у савременом српском језику реч *остави* никако не значи оно што значи у црквено-словенском, но напротив сасвим супротно. (Примедба приређивача)

ВЕЧЕРЊЕ (СА ЛИТУРГИЈОМ)

Уколико дан уочи празника Христовог рођења буде субота или недеља, онда се уместо литургије св. Василија Великог, чији је уводни део ово вечерње, служи литургија св. Јована Златоустог, у своје време, без вечерњег, са уобичајеним почетком, а литургија св. Василија Великог се служи на сам празник са празничним антифонима и осталим што долази на почетку литургије на дан празника. У овом случају почетак литургије у суботу бива са овим изменама: **Блажени ...** – у суботу из канона претпразништва, а у недељу из канона св. Отаца и канона претпразништва; по малом входу – у суботу тропар претпразништва (навечерја, 24. децембра), **Слава ...**, **И** сада ..., кондак претпразништва, а у недељу васкрсан, св. Отаца, претпразништва, **Слава ...** св. Отаца, **И** сада ..., претпразништва; прокимен – у суботу дана, у недељу св. Отаца; апостол суботе пред празником Рођења Христовог, односно недеље св. Отаца; причастан – у суботу **Радујте се праведни ...**, у недељу **Хвалите** име Господње ... и **Радујте се праведни ...** Вечерње пак бива у своје време или непосредно после ове литургије, по реду који је доле изложен, осим следећег: почетак бива као на обичном вечерњу возгласом **Благословен је Бог наш ...**, пред читање апостола се не пева Трисвета песма, за апостол се узима зач. 207. из Посланице Галаћанима, после јеванђеља сугуба јектенија, **Удостоји нас, Господе ...**, прозбена јектенија и одмах отпуст са чином изношења празничне иконе.

Када је празник рођења Христовог у недељу васкрсна служба се потпуно изоставља.

Када ово вечерње бива истога дана када и Царски часови и на њега се наставља литургија, онда се, с обзиром на тежобност касног причешћивања, може уместо у време предвиђено за служење вечерњег служити раније, када и свака литургија, односно непосредно након Царских часова.

Почетак бива као на свакој литургији: јереј, обукавши се у потпуно одејање и обавивши проскомидију (у случају да се вечерње служи у непосредно након

Царских часова то чини у току читања Изобразитељних). Пошто ђакон (уколико саслужује) произнесе Благослови, Господару, говори почетни возглас литургије Благословено је царство ... и појци одговоре Амин даље се говори исто као на почетку сваког вечерња: Ходите, поклонимо се ...^{*50} на уобичајени начин, три пута, па уводни псалом (103.) Благосиљај, душо моја ...^{*51} и остало по реду.

Ако је субота, по обичају говоримо Блажен је човек ..., целу катизму, ако је недеља само први антифон. У друге дане нема катизме.

На Господе, завапих Ти ... на осам стихова^{*52} певамо

САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ, глас 2., два пута сваку.

(Германова):^{*53}

Ходите, обрадујмо се Господу, разматрајући тајанство које је пред нама! – Преградни је зид порушен, пламени се мачеви дају у бег и од дрвета живота уклања се херувим,^{*54} а ја рајском храном се частим, које бејаш лишен због непослушности. Јер непроменљив лик Оца, одраз његове вечности,^{*55} узима обличје слуге^{*56} излазећи из Мајке која не окуси брака, а не подлеже промени. Јер какав је био, такав је и остао, будући истински Бог, а какав није био прихвата да буде, да постане човек из љубави према човеку. Њему узвикнимо: „Боже, који си се родио од Дјеве, смилуј нам се!“

(Анатолијева):^{*57}

^{50*} У црквенословенском издању службе по возгласу се најпре говори *Слава Теби, Боже наш ..., Царе небески ..., Трисвето* и остало, па се тек онда прелази на само вечерње. То по општем богослужбеном правилу и следује, јер служење овог вечерњег не почиње деветим часом, као што је случај свакога дана, будући да је девети час обједињен са осталим часовима у Царске часове и служи се ујутру, док се ово вечерње служи самостално и, по правилу, у своје време (исп. бел. 19).

^{51*} У грчкој служби стоји да уводни псалом вечерња чита настојатељ.

^{52*} У грчкој служби правило предвиђа шест стихова, па се трећа и четврта стихира певају једанпут.

^{53*} Св. Герман Цариградски (патријарх 715-730), поред енергичне борбе против иконоклазма и надахнутих беседа у част Богородице писао је и химнографске саставе, од којих се данас у науци само самогласне стихире сматрају његовим, док се канони са именом Германа као аутора сматрају делом цариградског патријарха Германа II (XIII век) или неког другог каснијег химнографа истог имена.

^{54*} Исп. Постање 3,24.

^{55*} Исп. Јеврејима 1,3.

^{56*} Исп. Филипљанима 2,7.

^{57*} У минејима и Октоиху постоји више од стотину химнографских састава уз које је као аутор наведен Анатолије. Ко је овај химнограф у науци није дефинитивно решено, али је извесно да то није истоимени цариградски патријарх из V века, како се нагађало.

Кад се Господ Исус родио од свете Дјеве све се просветли. Док пастири на пољу бдију, а маги се клањају и анђели певају, Ирод је узнемирен – јер се Бог јавио у телу, Спас душа наших.

Царство Твоје, Христe Боже, царство је свих векова и власт Твоја над сваким је нараштајем. Оваплотивши се од Духа Светога и очовечивши се од Марије, увек Дјеве, светлошћу нас обасја када дође Христe Боже, Светлости од Светлости, Сјају Оче^{*58} који сву творевину озари. Све што дише хвали Тебе, одраз славе Очеве. Боже који си онакав какав си био, какав и из Дјеве си засјао, смилуј нам се!

Шта да Ти, Христe, принесемо поводом јављања Твог ради нас као човека? Та свака од творевина Твојих захвалност Ти изражава: анђели певањем, небеса звездом, маги дарима, пастири дивљењем, земља пећином, пустош јаслама, ми пак Мајком-Девојком. Боже од пре векова, смилуј нам се!

Слава ..., **И** сада ..., **исти (2.) глас**

(Касијина):*59

Августовим успостављањем јединствене власти на земљи престало је многовлашће међу људима; Твојим очовечењем од Чисте уништено је идолско многобоштво. Под једно светско царство потпадоше градови; у власт једнога Божанства повероваше незнабошци. Пописа се народ по наређењу Цезаровом;^{*60} потписасмо се ми који верујемо именованом Божанства на основу тога што си се Ти, Боже наш, очовечио. Велика је Твоја милост! Слава Ти!

Вход са јеванђељем. По „Радосна светлости“ прокимен дана са својим стиховима. Ако је пак петак онда се уместо прокимена дана узима прокимен, глас 7:

Који је бог велики као наш Бог? Ти си Бог који чини чудеса. (Пс. 76,14-15)

^{58*} Исп. Јеврејима 1,3.

^{59*} Једина византијска песникиња вредна спомена, позната и под именима Касијана и Икасија (IX век). Пошто је на избору супруге за цара Теофила проиграла круну једним слободоумним одговором, основала је манастир и замонашила се. Уз световну и религиозну поезију по класичним узорима (сентенције и епиграми разноврсне тематике), оставила је и неколико химнографских састава прожетих дубоким промишљањем и искреним осећањима.

^{60*} Види ниже бел. 25. Касија, као што смо и ми, уважава текст Лукиног јеванђеља па уз Август користи Цезар не схватајући то као титулу цара (јер је у њено време то још увек титула престолонаследника), а не користи ни византијско βασιλεύς (јер не одговара историјским реалијама ни античком квалитету те речи – в. ниже бел. 37).

1. стих: **И**сказао си силу Своју међу народима, мишицом Својом избавио си народ Свој. (Пс. 76,15-16)

2. стих: **И** рекох: „Сад схватам да је ову промену учинила десница Вишњег.“ (Пс. 76,11)

3. стих: **С**поменух дела Господња. Спомињаћу чудеса Твоја од почетка. (Пс. 76,12)*⁶¹

Потом следе читања по своме реду са тропарима и њиховим стиховима.*⁶²
Читања започиње канонарх десне певнице.

1. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПОСТАЊЕ

(1,1-13):

У почетку створи Бог небо и земљу. Земља беше безоблична и пуста. Мрак беше над безданом, а Дух Божји узношаше се над водом. Онда рече Бог: „Да буде светлост!“ И би светлост. И виде Бог да је светлост добра. И растави Бог светлост од таме. Светлост назва Бог дан, а таму назва ноћ. И би вече, и би јутро – један дан.*⁶³ Онда рече Бог: „Да буде свод посред воде, да раставља воду од воде!“ И би тако. Начини Бог свод и растави Бог воду над сводом од воде под сводом. И назва Бог свод небо. И виде Бог да је добро. И би вече, и би јутро – други дан. Онда рече Бог: „Да се сакупи вода под небом на једно место и да се покаже копно!“ И би тако. Сакупи се вода под небом на зборишта своја и копно се показа. Копно назва Бог земља, а зборишта водена назва мора. Онда рече Бог: „Да проклија из земље трава пољска, у којој је семе њене врсте, и на земљи, исто тако, дрвеће плодносно, које даје плод своје врсте са семеном својим у њему.“ И виде Бог да је добро. И би вече, и би јутро – трећи дан.

2. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ БРОЈЕВИ

(24,2-3; 5-9; 17-18):

Дух Божји дође на Валаама и он стаде да пророкује речима: [...] „Како су дивни станови твоји, Јакове, шатори твоји, Израиљу! Протежу се као долови, као вртови уз реке, као дрвореди које засади Господ, као кедри крај вода. Из потомства његовог подићи ће се човек и многим народима владаће,

⁶¹* Грчки минеји не дају овај трећи стих који је у словенској богослужбеној пракси разлог што се овај и други прокимени са по 3 стиха називају велики.

⁶²* Већ поменуто скраћено правило грчке службе (в. бел. 7) предвиђа и варијанту читања три паримије, при чему се тропари и њихови стихови, који у интегралном облику долазе из треће и шесте паримије, у том случају стављају иза друге и треће паримије.

⁶³* Тако стоји и у Септуагинти (ἡμέρα μία), а и у јеврејском изворнику (jom ehad).

царство Његово узвисиће се и прошириће се. Бог га из Египта доведе, као слава једнорога Он му је. Он ће прождрети народе који су му непријатељи и кости ће им поломити, стрелама својим непријатеље гађаће. Полегао је и отпочинуо као лав, као лавић – ко га сме подићи? Благословени су који Те благосиљају, проклетни су који Те проклињу. [...] Од Јакова звезда изаћи ће, од Израиља човек подићи ће се. Он ће сатрти владаре моавске и пограбити све синове Ситове. Едом ће му пасти у наслеђе и Исав, непријатељ Његов, пашће му у наслеђе, и Израиљ ће показати своју снагу.“

3. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА МИХЕЈА (4,6-7; 5,2-4):

У дане оне – говори Господ – сакупићу сатрвено и прихватићу одбачено и оно што одбацих. И начинићу остатак од оних који су сатрвени, моћан народ од оних који су одбачени. И владаће Господ над њима на гори Сиону од сада па до века. А ти Витлејеме, доме Ефратов, ниси најнезнатнији међу хиљадама Јудиних [насеља], јер из тебе ће ми потећи онај који ће бити владар у Израиљу, коме су исходишта на почетку, у данима вечним. Због тога ће бити остављени до времена када ће она која рађа родити. Тада ће се вратити преостали од браће његове синовима Израиља. И он ће се учврстити и на оку ће држати и напасати стадо своје снагом Господњом, а они ће живети у слави имена Господа Бога свога, јер ће сада бити велики до краја земље.

Тада се устаје и канонарх започиње

ТРОПАР, глас 6:

У тајности родио си се под кровом пећине, али Те је небо свима разгласило попут уста, јер пред Себе, Спаситељу, послао си звезду.

Десна певница наставља тропар до краја:

А она Ти доведе маге да Ти се са вером поклоне. Скупа с њима и нама смидуј се!

Канонарх затим чита 86. псалом раздељен на 5 стихова,^{*64} а иза сваког стиха певнице наизменично певају завршетак тропара.

^{64*} У грчким минејима овај псалом је раздељен на 5 стихова, док је у црквенословенским раздељен на само 3. Но ни једна подела не прати довољно след Псалмопевчевих мисли, чак се не обазире ни на интерпункцију. Стога смо се одлучили за компромисну варијанту од 5 стихова, као у грчком предлошку (где је текст псалма равномерније распоређен него у црквенословенском преводу), али са ситним корекцијама са разлога

1. стих: **Т**емељи су му на горама светим, љуби Господ врата Сиона више од свих шатора Јаковљевих. (Пс.86,1-2)

2. стих: **В**еличанствене се ствари говоре о теби, граде Божји! (Пс.86,3)

3. стих: **Р**ахав и Вавилон бројаћу међу оне који ме знају; Филистејци, Тир и народ етиопски, и они су онде рођени. (Пс.86,4)

4. стих: **З**а Сион ће се говорити да је мати, да се у њему овај и онај родио, да га је сам Вишњи утемељио. (Пс.86,5)

5. стих: **Г**оспод ће казивати кроз попис народа и њихових вођа у Сиону рођених. Јер у Сиону су насеобине свих који се радују. (Пс.86,6-7)

Затим певница која је на реду **С**лава ... и опет завршетак тропара, а друга певница **И** сада ... исто.*⁶⁵

Канонарх опет узима почетак тропара:

У тајности родио си се под кровом пећине, али Те је небо свима разгласило попут уста, јер пред Себе, Спаситељу, послао си звезду.

а певница која је на реду наставља тропар до краја:*⁶⁶

А она Ти доведе маге да Ти се са вером поклоне. Скупа с њима и нама смилуј се!

Наредна читања преузима канонарх леве певнице.

4. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ИСАИЈЕ (11,1-10):

[Овако говори Господ:] изнићиће стабљика из Јесејевог корена, развиће се цвет из њега. Дух Божји почиваће на Њему – Дух мудрости и умности, Дух савета и снаге, Дух познања и поштовања Бога. Дух страха према Богу испуниће Га. Он неће судити по нагађању, нити ће кажњавати по гласинама,

доследног праћења како нумерације текста тако у првом реду мисаоне рашчлањености. Исто важи и за псалм који се по истом поретку чита после следеће три паримије. (Сличан проблем јавља се и код псалмских стихова антифона на литургији – в. ниже бел. 157).

^{65*} У грчкој служби **С**лава ... и **И** сада ... певају се заједно.

^{66*} Поредак по коме се пева овај тропар и чита овај псалм, а то важи и за тропар и псалм иза следеће три паримије, разликује се како у грчким у односу на црквенословенске минеје, тако и међу самим црквенословенским. На пример (Отуда у енглеском издању службе који смо имали у рукама и нема никаквих упутстава за њихово произношење.) Упутство које дајемо представља праксу у Српској цркви.

него ће по правди суд судити понизнима и по правичности кажњавати славне на земљи. Ошинуће земљу речју уста Својих и побиће безбожнике дахом усана Својих. Правду ће опасати око бедара Својих и истину стегнути око бокова Својих. Тада ће вук пребивати заједно са јагањцима, рис ће лежати заједно са јаретом, теле, лав и бик у заједници ће боравити, младунчад њихова биће скупа, лав ће јести сламу као и говече. Нејако детенце увлачиће руку у рупу змијину, дете од дојења одбијено увлачиће је у легло змијског рода. Зло се више неће чинити и неће имати ко да се погуби на мојој светој гори. Јер сва земља биће испуњена познањем Господа, као море што је многим водом насуто. У тај дан корен Јесејев ће се уздићи да влада народима. Народи ће се у њега уздати и пребивалиште његово имаће углед.

5. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ВАРУХА

(3,36-4,4):

Ово је наш Бог, нико се с Њим не може упоредити. Он је открио сав пут знања и предао га Своме слози Јакову и Своме љубимцу Израиљу. Потом се јавио на земљи и поживео међу људима. Ово је књига Божјих наредби и Закон који ће трајати до века. Сви који га се буду држали добиће живот, а који га напусте умреће. Јакове, врати се и прихвати ову књигу, упути се ка просветљењу, ка светлости њеној! Не уступај своју славу другоме, ни оно што ти је на корист туђем народу. Блажени смо, Израиљу, јер нам је познато шта је угодно Богу!

6. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ДАНИЛА

(2,31-36; 44-45):

Рече Данило Набукодоносору: „Ти си, царе, имао виђење – један лик. Тај лик беше велики, изузетно блистав, стајао је лицем према теби и беше страхан за гледање. Глава тога лика беше од чистог злата; руке, груди и рамена беху му од сребра; трбух и бедра од бронзе; голени од гвожђа; а стопала делом од гвожђа, делом од глине. Посматрао си га док се изненада не одвали камен од брега без ичије руке и удари лик у стопала од гвожђа и глине и до краја их смрви. Тада бише смрвљени у један мах и глина и гвожђе и бронза и сребро и злато. И посташе као плева на гумну лети те их однесе ветар без трага. А камен који удари лик поста велика гора и запосе сву земљу. То беше сан. Рећи ћемо цару и његово значење. Бог небески уздићи ће царство које неће пропасти до века, царство које неће бити препуштено другом народу. Оно ће разбити и уништити сва царства, а само ће стајати до века – као што си видео да се камен одвалио од брега без ичије руке и смрвио глину, гвожђе, бронзу, сребро и злато.

Велики Бог је обзнанио цару шта треба да се догоди. Сан је истинит, а тумачење његово је верно.“

Тада се устаје и канонарх започиње

ТРОПАР, глас 6:

Засјао си, Христе, из Дјеве – Ти духовно Сунце правде*⁶⁷ – и звезда показа у пећини смештеног Тебе Несместивог.

Лева певница наставља тропар до краја:

Маге си дозвоао да Ти се поклоне. Са њима Те величамо: Даваоче живота, слава Ти!

Канонарх затим чита 92. псалм раздељен на 5 стихова, а иза сваког певнице наизменично певају завршетак тропара.

1. стих: Господ се зацарио, у лепоту се обукао, у силу се Господ обукао и опасао. (Пс. 92,1)

2. стих: Јер васељену учврсти да се неће пољуљати. Од тада је престо Твој. (Пс. 92,2)

3. стих: Уздигоше реке, Господе, уздигоше реке гласове своје. Подижу реке своју хуку од гласова вода силних. (Пс. 92,3-4)

4. стих: Дивно је пропињање морских таласа, диван је Господ на висинама. (Пс. 92,4)

5. стих: Сведочанства су Твоја веома поуздана, Господе, Дому Твоме доликује светост у далеке дане. (Пс. 92,5)

Певница која је на реду Слава ... и опет завршетак тропара, а друга певница И сада ... исто.

Канонарх опет узима почетак тропара:

Засјао си, Христе, из Дјеве – Ти духовно Сунце правде – и звезда показа у пећини смештеног Тебе Несместивог.

Певница која је на реду наставља тропар до краја:

^{67*} Исп. Малахија 4,2.

Маге си дозвоао да Ти се поклоне. Са њима Те величамо: Даваоче живота, слава Ти!

Следе даље читања.

7. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ИСАИЈЕ
(9,6-7):

Дете нам се роди, Син нам се дарова. Власт Му је на плећима, име Му је Гласник великог савета, Диван Советник, Силан Бог, Владалац, Господар мира, Отац будућег века. „Јер ћу донети мир владарима, мир и здравље преко Њега.“ Велика је власт Његова и миру Његовом нема краја. Уздићиће га на престо Давидов, на царство његово. Утврдиће се у правди и правичности од сада па до века. Учиниће то ревност Господа Саваота.

8. ЧИТАЊЕ ИЗ КЊИГЕ ПРОРОКА ИСАИЈЕ
(гл. 7,10-16; 8,1-4; 9-10):

Настави Господ да говори Ахазу речима: „Затражи од Господа Бога свога знак, било из дубине, било са висине.“ А Ахаз рече: „Нећу да тражим, нити ћу да кушам Господа.“ Онда рече [Исаија]: „Чујте, доме Давидов! Зар вам је мало што досађујете људима, него досађујете и Господу? Зато ће вам сâм Господ дати знак: ето, девојка ће зачети и родиће сина и даће му име Емануил. Он ће се хранити маслацем и медом пре него се, спознавши или одбацивши лоше, определи за добро. Јер пре него дете буде спознало шта је добро а шта зло, одбациће лоше и определиће се за добро. [...] Онда ми рече Господ: „Узми нову, велику плочу и напиши на њој људским писмом: „Брзо извршити одузимање плена. А то се ближи, па ми начини сведоке од верних људи – Урије свештеника и Захарије, сина Варахијиног.“ И ја дођох пророчици и она заче и роди сина. Онда ми рече Господ: „Назови га: Брз на пљачку – хитар на плен; јер пре него дете буде научило да дозива оца или мајку однеће се пред цара асирског моћ Дамаска и плен Самарије.“ [...] – Бог је са нама! Схватите то незнабошци и покорите се! Чујте до краја земље ви силни – покорите се! Јер ако се опет осилите, опет ћете се покорити, ако договор склапате, Господ ће вам договор покварити, ако реч дајете, од ње неће ништа бити, јер – Бог је са нама!“

Пошто се оконча читање паримија бива мала јектенија. По возгласу Јер си свет, Боже наш и Теби славу узносимо ...

пева се ТРИСВЕТА ПЕСМА.

Затим

ПРОКИМЕН апостола, глас 1:

Господ Ми рече: „Ти си Ми Син, данас сам Те родио“. (Пс. 2,7)

Стих: „Тражио си од мене и даћу ти многобошце у наслеђе,⁶⁸ крајеве земље у посед.“ (Пс. 2,8)

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ЈЕВРЕЈИМА

СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА

(1,1-9; 1,10-2,3 = зач. 303 и 304)⁶⁹

Пошто се у давнини у више наврата и на више начина обраћао оцима преко пророка, у последње, ове [наше] дане Бог нам се обратио преко Сина, кога је поставио за Наследника свега, кроз кога је и створио векове. А Он, који је одсјај Његове славе и одраз Његовога бића и који све држи речју силе Своје, извршивши сâм наше очишћење од греха, седе с десне стране престола на висинама, поставши толико узвишенији од анђела колико је име које је наследио угледније од њиховог. Јер, коме је од анђела икада рекао: „Ти си ми Син, данас сам Те родио“? И још: „Ја ћу Њему бити Отац, Он ће Мени бити Син“? Опет, када Прворођенога уводи у васељену, каже: „Да Му се поклоне сви анђели Божји“. И док за анђеле говори: „Који ветрове чини својим гласницима и огњене пламенове својим служитељима“, за Сина пак [каже]: „Престо је Твој, Боже, у векове векова, скиптар правде је скиптар Твога царства. Заволео си праведност, а омрзнуо безакоње. Због тога Те, Боже, помаза Бог Твој уљем радости мимо другове Твоје“. Исто тако [каже]: „Ти, Господе, у почетку основа земљу и небеса су дело Твојих руку. Они ће проћи, а Ти остајеш. Све ће овештати као хаљина; савићеш их као плашт и измениће се, а Ти се не мењаш и Твојим годинама неће бити краја“.

„Ти, Господе, у почетку основа земљу и небеса су дело Твојих руку. Они ће проћи, а Ти остајеш. Све ће овештати као хаљина; савићеш их као плашт и измениће се, а Ти се не мењаш и Твојим годинама неће бити краја“. А коме је од анђела икада рекао: „Седи с Моје десне стране док Ти непријатеље не положим под ноге“? Нису ли сви они духови – служитељи који се шаљу на службу ради оних који ће бити деоници спасења? Стога треба да што боље пазимо на оно што смо чули – да никад не изгубимо [спасење]. Јер, ако се реч

^{68*} У грчкој служби овај стих се даје доведе. Исп. горе место уз бел. 10.

^{69*} Читање оба ова зачала предвиђа грчка пракса, док је у црквенословенској за ово читање апостола предвиђено само зачало 303.

саопштена преко анђела показала чврстом, а сваки преступ и непослушност добили заслужену казну, како ћемо је избећи ми, ако занемарујемо толико спасење, које је почело проповедањем од стране Господа, а утврђено за нас од стране оних који су чули?

Алилуја, глас 5:^{*70}

Рече Господ Господу моме: „Седи с Моје десне стране док Ти непријатеље не положим под ноге!“ (Пс. 109,1)

1. стих: Скиптар моћи даће Ти Господ са Сиона.^{*71} (Пс. 109,2)

2. стих: „Пре Данице родила Те утроба Моја.“ (Пс. 109,3)

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО ЛУКИ

(2,1-20 = зач. 5)

У оно време догоди се да изађе заповест Цезара Августа да се изврши попис народа у целој земљи. Тај први попис био је за Квиринајеве управе Сиријом. Сви су ишли да се попишу, и то свако у свој град. Тако и Јосиф из Галилеје, из града Назарета, пошто је био из Давидовог дома и рода, оде да се попише горе у Јудеју, у град Давидов звани Витлејем, заједно са Маријом, женом вереном за њега, која беше трудна. Но десило се да док су били ту њој наступи време порођаја. И она роди сина свога првенца, па га пови у пелене и положи га у јасле – пошто за њих није било места у гостионици. У том крају пак бежу пастири који су, бдијући на пољима, чували ноћну стражу крај својих стада. Наједном се пред њима појави анђеоски Господњи и обасја их слава Господња. Њих обузе велики страх, но анђеоски им рече: „Не бојте се. Јер ево, јављам вам велику радост, упућену целом народу: данас вам се у Давидовом граду родио Спаситељ – Христос Господ. А ово нека вам је знак: наћи ћете новорођенче повијено у пелене где лежи у јаслама.“ Одједном се анђелу придружи мноштво небеске војске која слављаше Бога речима: „Слава на висини Богу, а на земљи мир међу људима добре воље!“ И одоше од њих анђели на небо, а људи, они пастири, рекоше један другоме: „Пођимо до Витлејема, видимо то што је речено да се догодило, што нам је Господ

^{70*} У грчкој служби је обележен глас 8.

^{71*} У грчкој служби испуштено је са Сиона.

обзнанио.“ И журно одоше и нађоше Марију, Јосифа и новорођенче где лежи у јаслама. Пошто видеше, разгласише реч која им је казана за ово дете. И сви који чуше задивише се ономе што им рекоше пастири. А Марија је све ове догађаје памтила и држала у срцу. Пастири пак вратише се славећи и хвалећи Бога за све што су чули и видели онако како им је било речено.

(Уколико саслужује ђакон, онда он чита јеванђеље, као на свакој литургији.)

И следи божанствена литургија св. Василија Великог по своме поретку.

Уместо Достојно је уистину ... пева се овај богородичан, глас 8:

Због тебе се, Благодатна, радује све створено – анђелски збор и људски род. Освећени храмe и духовни рају, дико девичанства! Од тебе се Бог оваплоти и постаде дете, а од пре векова је Бог наш, и утробу ти учини пространијом од небеса. Због тебе се, Благодатна, радује све створено. Слава ти!

ПРИЧАСТАН: Хвалите Господа с небеса, хвалите Га на висини, *(Пс. 148,1)* једанпут, и три пута **А**лилуја.

*По отпусту (који јереј, исто као и надаље на осталим богослужењима празника, почиње речима **У** пећини рођени и у јасле положени Христос, истински Бог наш ...) црквењак на средину храма постави налоњ и испред њега свећњак са упаљеном свећом. Јереј изнесе икону празника и стави је на налоњ па сви клирици, ставши заједно, певају^{*72}*

ТРОПАР ПРАЗНИКА, глас 4:

Рођење Твоје, Христe, Боже наш, обасја свет светлошћу познања, јер су, њему захваљујући, поклоници звезда од звезде научили да се Теби, Сунцу правде,^{*73} клањају и да у Теби Исток с висине познају. Господе, слава Ти!

Затим

^{72*} Овај чин предвиђа правило у црквенословенском тексту службе, док у грчком нема о њему никаквог спомена. Руски минеји дају упутство које предвиђа само стављање свеће и певање тропара и кондака без изношења иконе празника. Таква пракса постоји у Српској цркви.

^{73*} Исп. Малахија 4,2.

Слава ..., **И** сада ..., **КОНДАК ПРАЗНИКА**, глас 3.

(Романа Мелода):*⁷⁴

Данас Дјева рађа Надсуштнога, а земља пећину нуди Неприступном. Анђели и пастири заједно славе, а маги путују у друштву звезде. Ради нас се као мало дете роди превечни Бог.

Након тога икона се врати у олтар (да је неко не би пре времена целивао).

^{74*} Св. Роман Слаткопојац (како су словенски преводиоци погрешно, али са лепотом преводачке слободе схватили његово звање-надимак Мелод), знаменити грчки химнограф (VI век), по многим највећи хришћански литургијски песник у светској књижевности. Био је ђакон, најпре у Бејруту, па у Цариграду, где је, по житију, једне ноћи уочи Божића добио песнички дар од саме Богородице и ујутру са амвона отпевао своју прву химну-кондак чија је уводна строфа управо овај текст. Традиција му је приписивала хиљаду химни-кондака, али не постоји их ни стотину, па ни све оне се у науци не сматрају његовим. Осим тога његове химне-кондаци су потиснуте из литургијске употребе након појаве форме канона, а задржано је само неколико издвојених строфа као што је ова, под називом кондака. Модерни испитивачи су мишљења да је и чувени *Акатист* Романово дело.

СВЕНОЋНО БДЕНИЈЕ

ВЕЛИКО ПОВЕЧЕРЈЕ*75*75a

Пошто јереј произнесе **Благословен је Бог наш ... и појци одговоре Амин**, **чтец из десне певнице почиње на уобичајени начин Слава Теби, Боже наш ...**, **Царе небески ...**,*76 а **наставља чтец из леве певнице читањем ТРИСВЕТОГ и осталог. По возгласу Јер Твоји су царство, сила и слава ...**, **јереј врши кађење. За то време се најпре чита Господе, смилуј се, дванаест пута, Слава ...**, **И сада ...**, а **затим Ходите, поклонимо се ...**, на уобичајен начин, три пута, и псалми, те све остало по поретку великог повечерја.

Бог је са нама ... се пева.

Уместо уобичајених тропара Просвети очи моје ... чита се тропар празника Рођење Твоје ..., а **уместо Смилуј нам се, Господе, смилуј нам се ... кондак празника Данас Дјева ...**

По малом славословљу излази се у припрату и бива литија, по истом поретку као на великом вечерњу. Излазећи певају се следеће

САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ, глас 1.

(Јована Монаха):*77

^{75*} Грчко богослужбено правило предвиђа почетак свеноћног бденија великим повечерјем када навечерје празника рођења Христовог није у суботу или недељу, тј. сам празник у недељу или понедељак. Иначе бденије почиње вечерњем као и свако бденије (будући да литургија бива у своје време без вечерњег).

^{75a*} Према ономе како стоји у Николајевићевом „*Типику*“ (стр. 84 и даље) када навечерје Празника падне у суботу или недељу – Бдење се служи почев са Вечерњем без Литије (како је изложено), затим иде Велико повечерје са певањем „*С нама је Бог ...*“ и Литијом, а потом празнично Јутрење. (Примедба приређивача)

^{76*} Видети горе бел. 2.

^{77*} Преподобни Јован, по свом пореклу из угледне породице из Дамаска назван „Дамаскин“ (око 680-750). један од најкрупнијих византијских теолога и химнографа, монах манастира преподобног Саве Освећеног крај Јерусалима, највећег центра литургичко-химнографског рада на грчко-хришћанском Истоку. Док се његова углавном херменеутичка и компилаторска дела из области хришћанске догматике и философије те хомилије и полемички списи добро познају, о стварном обиму његовог химнографског рада само се нагађа.

Небо и земља данас, као што је пророковано, нека се обрадују!^{*78} Анђели и људи нека духовно светкују! Јер Бог се јави у телу онима који седе у мраку и сенци, родивши се од жене. Пећина и јасле Га прихватају, пастири чудо разглашавају, маги са Истока у Витлејем даре доносе, а ми, недостојним устима, угледајући се на анђеле, хвалу му одајмо: „Слава на висини Богу, а на земљи мир!“ Дође очекивање многобожаца,^{*79} дође, спасе нас од робовања врагу.

(Истог аутора):

Небо и земља данас су сједињени јер се Христос родио. Данас се Бог на земљи јавио, а човек се до небеса попео. Данас је, због човека, видљив у телу Онај који је по природи невидљив. Стога Му и ми одајмо славу ускликом: „Слава на висини Богу, а на земљи мир!“ Њега нам је донео Твој долазак, Спаситељу наш. Слава Ти!

(Истог аутора):

„Слава на висини Богу“ чујем како данас у Витлејему бестелесни певају Ономе који је изволео да на земљи буде мир. Данас је Дјева пространија од небеса. Засија светлост онима који су у тами и узвиси смерне који попут анђела певају: „Слава на висини Богу!“

Видевши онога који Му је слика и прилика због престапа упропашћеног, Исус, нагнувши небеса, сиђе^{*80} и усели се у девичанску утробу, не променивши се, да би кроз њу обновио пропалога Адама који кличе: „Слава јављању Твоме, Избавитељу мој и Боже!“

Слава ...

То се пре свега односи на његову редактуру Октоиха (преузетог у грчко богослужење из сиријског) у коме удео његових текстова није могуће са сигурношћу утврдити, осим да су његови само међу онима за васкрсна богослужења. Јован Дамаскин је аутор више канона, мада не свих оних које му традиција приписује (нарочито рукописна). Осим тога, његови канони – а то је форма у чијем је учвршћењу Дамаскин, уз Андреју Критског (в. доле бел. 153) и Козму Мајумског (в. доле. бел. 96) имао најзначајнију улогу постали су – у целини или поједини њихови ирмоси – образац за каноне каснијих аутора. Од веома бројних самогласних стихира потписаних именом Јована Монаха као аутора – и у овој служби има највише стихира под тим именом – модерни испитивачи сматрају да су поуздано Дамаскинове само оне са опела, док од осталих један део Јована Мавропа, митрополита евахитског (XI век). Осим тога познат је и химнограф Јован Монах из V века који је припадао Авксентијевом кругу рановизантијских химнографа, што додатно отежава идентификацију аутора стихира уз које је потписан Јован Монах, јер многе од њих по својој једноставности могу припадати и раној византијској химногарфији.

^{78*} Пс. 95/96,11.

^{79*} Исп. Постање 49,10 (Септуагинта).

^{80*} Исп. Пс. 17/18,10.

глас 5.
(Јована Монаха):

Маги, владари из Персије, јасно увидевши да је на земљи рођен Цар небески, светлом звездом вођени дођоше у Витлејем,^{*81} носећи биране дарове – злато, тамјан и измирну, па падоше и поклонише се,^{*82} јер видеше где Безвременни лежи у пећини као новорођенче.

И сада ...,

глас 6.
(Германова):

Плешу и кличу данас сви анђели на небесима и од радости трепти сва творевина због Спаситеља и Господа рођеног у Витлејему, јер неста свака идолска обмана и царује Христос у векове.

После литије певају се следеће стиховске САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ.

Глас 2.
(Германова):

Велико и несхватљиво чудо збило се данас! Дјева рађа, а утроба јој се не квари, Реч се оваплоћује, али се од Оца не одваја, анђели и пастири заједно славе. Скупа с њима кличемо и ми: „Слава на висини Богу, а на земљи мир!“

Стих: „Пре Данице родила Те утроба моја“, заклео се Господ и неће се покајати.^{*83} (Пс. 109,3)

Глас 3.
(истог аутора):

Данас Дјева рађа Творца свега. Едем нуди пећину, а звезда објављује Христа – Сунце онима који су у тами. Маги, вером просветљени, поклонише се с даровима, а пастири видеше чудо – анђеле који певају речи: „Слава на висини Богу!“

Стих: Рече Господ Господу моме: „Седи с Моје десне стране^{*84} док Ти непријатеље не положим под ноге!“ (Пс. 109,1)

^{81*} Матеј 2,2; 2,9.

^{82*} Матеј 2,11.

^{83*} У грчкој служби овај и други стих стиховских стихира су дати обрнутим редом.

исти (3.) глас
(Анатолијева):

Кад се Господ Исус родио у Витлејему, у Јудеји, са Истока дођоше маги и поклонише се очовеченом Богу, па несебично отворише своје ризнице и пружише скупоцене дарове:^{*85} чисто злато – као Цару векова, тамјан – као Богу свега, смирну – као тродневном мртвацу – Њему бесмртном. Ходите сви народи, поклонимо се Ономе који се родио да спасе душе наше.

Слава ...,

глас 4.
(Јована Монаха):

Весели се, Јерусалиме! Светкујте сви који љубите Сион! Данас је раскинута привремена уза Адамове осуде, отворен је рај, обеснажена је змија – јер ону коју превари некад^{*86} спази да је Мајка Створитеља сад. О силнога богатства мудрости и познања Бога!^{*87} Она преко које се, као оруђа греха, у сваком телу удомила смрт поста зачетак спасења свему свету преко Богородице. Из ње се рађа детенце а свесавршени Бог. Својим рођењем Он њено девичанство запечаћује, Својим пеленама узе греховне^{*88} дреши, а Својом детињом нејакошћу порођајне болове ожалостане Еве лечи.^{*89} Да игра и плеше сва творевина! Христос је дошао да је Себи дозове и да спасе душе наше.

И сада ...,

исти (4.) глас
(Анатолијева):

У пећини си се настанио, Христe Боже, јасле су Те примиле, пастири и маги су Ти се поклонили. Тада се испуњаваше објава пророка и анђелске силе се дивљаху кличући речима: „Слава силаску Твоме, једини Човекољупче!“

Затим настојатељ говори молитву Сада отпушташ ..., а чтец наставља са читањем ТРИСВЕТОГ и осталог по поретку вечерња. После Оче наш ... јереј возглас Јер Твоји су царство, сила и слава ..., а појци одговоре Амин, па певају

^{84*} У грчкој служби овај стих се даје доведе.

^{85*} Матеј 2,1; 2,11.

^{86*} Постање 3,1 и даље.

^{87*} Види горе бел. 20.

^{88*} Исп. Изреке Соломонове 5,20.

^{89*} Постање 3,16.

ТРОПАР ПРАЗНИКА, глас 4 (три пута):

Рођење Твоје, Христе, Боже наш, обасја свет светлошћу познања, јер су, њему захваљујући, поклоници звезда од звезде научили да се Теби, Сунцу правде, клањају и да у Теби Исток с висине познају. Господе, слава Ти!

Крај по поретку великог вечерња: благосиљање хлебова, пшенице, вина и уља, Благословено да је име Господње ... и остало.

ЈУТРЕЊЕ

Након шестопсалмија и велике јектеније на Бог је Господ ... певамо тропар празника Рођење Твоје ... на уобичајени начин, два пута, Слава ..., И сада ..., још једном.

После читања прве катизме дана пева се

СЕДАЛАН, глас 1.

(подобан: Гроб Твој, Спасе ...):*⁹⁰

Ради нас био си положен у јасле за немуште [животиње], дуготрпљиви Спаситељу, својевољно Себе учинивши дететом, док Ти анђели певаху овим речима: „Слава и хвала Христу Богу нашем који се на земљи родио и наше земаљско биће обожио!“

Слава ..., И сада ..., опет исто.

После читања друге катизме дана пева се

СЕДАЛАН, глас 3.

(подобан: Красоти девичанства твога ...):*⁹¹

^{90*} У грчком тексту службе овде као и иза друге катизме и иза полијелеја не налазе се седални које дају црквенословенски минеји, изузев што седалан који је у грчкој служби предвиђен иза прве катизме постоји у црквенословенској служби, али је стављен иза полијелеја (в. ниже на одговарајућем месту). Остала два седална пак потпуно се разликују. Будући да су седални у грчкој служби замишљени као целина, односно серија подобних, тј. са истим напевом (као *Збуну се Јосиф ...*), текстова истог (4.) гласа (при чему они иза два читања катизме имају и истоветан завршетак у *Витлејему јудејском* – што би могло да индицира да су остатак неке непознате химне-кондака, у маниру Романа Мелода или чак њега самог, којој је то био рефрен) и несумњиво старији, наводимо их, макар и у виду белешки, не желећи да мењамо устаљени текст божићне службе у богослужбеној пракси Српске цркве.

^{91*} Седалан по другој катизми у грчкој служби гласи: *Што се чудиш, Марија? Што те збуњује то што се збива с тобом? – Зато што – рече она – безвременог Сина родих у времену, а не схватам како сам Га зачала. Не знам за мушкарца, па како ћу родити Сина? Ко је видео пород без семена? Али, како је написано, „Где Бог хоће поништава се закон природе“.* – Христос се рађа од Дјеве у *Витлејему јудејском!*

Превечног и недостижног, подједнако вечне природе с невидљивим Оцем, у утроби си носила, Богородице, јединствено и несливено Божанство. Твоја благодат, Свеопевана, свет је озарила. Стога ти без престанка узвикујемо: „Радуј се чиста Дјево-Мати!“

Слава ..., **И** сада ..., **опет исто**.

После читања треће катизме дана полијелејни псалми (134. и 135.).

Затим ВЕЛИЧАНИЈЕ, глас 5. (певају клирици који служе):*⁹²

Величам Те, Христe, Даваоче живота, ради нас сада рођени од безневестне и пречисте Дјеве Марије!

Одмах затим певнице, наизменично, почевши од десне, певају

ИЗАБРАНИ ПСАЛАМ, исти (5.) глас:

– **Ускликни Господу, сва земљо! Певајте имену Његовом! Одајте славу похвали Његовој! (Пс.65, 2)**

– **Приповедајте сва чудеса Његова! Реците Богу: „Како су страшна дела Твоја!“ (Пс. 104,2; 65,3)**

– **Да се радују небеса, да се весели земља! Запевајте Господу, певајте имену Његовом! (Пс. 95,11; 67,5)**

– **Признање и велики углед има дело Његово. Избављење посла Господ народу Свом. (Пс. 110,3; 110,9)**

– **Свето и страшно је име Његово. Лепота Његова сија са Сиона. (Пс. 110,9; 49,2)**

– **Бог наш је на небесима и на земљи, све што хтеде Он учини. (Пс. 113,11)**

– **О милости Твојој, Господе, певаћу до века. (Пс. 88,2)**

– **Он ће Ме називати „Отац мој“, а ја ћу Га учинити првенцем и уздићи Га над царева земаљске. (Пс. 88,27-28)**

– **И поклониће Мусе сви владари земаљски. (Пс. 71,11)**

Десна певница продужава да пева величаније:

^{92*} Текст и поредак величанија и изабраног псалма дајемо према пракси у Српској цркви. Наиме, грчко богослужење и не зна за величанија осим стихова који се певају као припеви тропара девете оде канона, док је руско богослужење у основи исто као наше, али од изабраног псалама употребљава само два стиха, један (*Ускликни Господу, сва земљо ...*) после првог, а други (*Бог наш је на небесима ...*) после другог певања величанија.

Величам Те, Христe, Даваоче живота, ради нас сада рођени од безневестне и пречисте Дјеве Марије!

Лева певница почиње наизменично певање другог дела изабраног псалма:

- **Који је бог велики као наш Бог? Ти си Бог који чини чудеса. (Пс. 76,14-15)**
- **Силом своје мишице расуо си Своје непријатеље. (Пс. 88,11)**
- **„Пре Данице родила Те утроба Моја“, заклео се Господ и неће се покајати. (Пс. 109,3-4)**
- **„Ти си свештеник до века по чину Мелхиседековом.“ (Пс. 109,4)**
- **Господ Ми рече: „Ти си Ми Син, данас сам Те родио.“ (Пс. 2,7)**
- **Затражи од Мене и даћу Ти многобошце у наслеђе, крајеве земље у посед. (Пс. 2,8)**
- **У свитку књиге пише за Мене: „Престо је Твој, Боже, у векове векова, скиптар правде је скиптар Твога царства.“ (Пс. 39,8; 44,7)**
- **Због тога Те, Боже, помаза Бог Твој уљем радости. Јер Твоји су по наследству сви народи. (Пс. 44,8; 81,8)**
- **Благословен је Бог до века. Да буде тако! Да буде тако! (Пс. 88,53)**

Лева певница продужава да пева величаније:

Величам Те, Христe, Даваоче живота, ради нас сада рођени од безневестне и пречисте Дјеве Марије!

Слава ..., И сада ..., Алилуја, Алилуја, Алилуја, слава Теби, Боже. (три пута)

Затим мала јектенија, па

СЕДАЛАН, глас 4.

(подобан: Збуни се Јосиф ...):*⁹³

Ходите да видимо где се родио Христос! Пођимо са магима, владарима са Истока, на место на које их води звезда! Ту анђели без престанка певају химне, а пастири бдију говорећи доличну песму: „Слава на висини данас рођеном од Дјеве Богородице у пећини у Витлејему јудејском!“

Слава ..., И сада ..., опет исто.

^{93*} Седалан по полијелеју у грчкој служби гласи: **Како се у утробу сместио Онај који није ни у шта сместив? Откуда на крилу Мајке Онај који је на грудима Оца? – То је све по Његовом знању, по Његовом хтењу и Његовом извољењу. Јер Бестелесни по својој вољи се отеловио, Онај који јесте због нас је постао оно што није био и не одступивши од Своје природе, изједначио се са нама у материјалном саставу. Христос се двојако рађа, желећи да житељима испуни горњи свет!**

Потом СТЕПЕНА 4. гласа, први антифон.

ПРОКИМЕН, глас 4:

„Пре Данице родила Те утроба моја“, заклео се Господ и неће се покајати.
(Пс. 109, 3-4)

Стих: Рече Господ Господу моме: „Седи ми са десне стране док ти непријатеље не положим под ноге!“ (Пс. 109,1)

ЧИТАЊЕ [ИЗ] СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО МАТЕЈУ

(гл.1,18-1,25 = зач.2):

Рођење Исуса Христа било је овако. Када је мати Његова Марија била верена за Јосифа, али се још нису били састали, нађе се да је зачала од Духа Светога. Како је Јосиф, муж њен, био праведан и није хтео да је јавно осрамоти, науми да је потајно остави. Само што је он то смислио, кад му се у сну јави анђео Господњи и рече: „Јосифе, сине Давидов! Не бој се да доведеш к себи Марију, жену своју, јер оно што се у њој зачело од Духа је Светога. Она ће родити Сина, а ти му дај име Исус, јер Он ће спасти народ свој од греха његових.“ А све ово се догодило да се испуни оно што је Господ рекао преко пророка који каже: „Ето, девојка ће зачети и родиће сина и даће му име Емануил“, што значи „Бог је са нама“. Кад се Јосиф прену из сна учини како му је наредио анђео Господњи и доведе к себи жену своју, али је не познаваше док она не роди Сина свога првенца и он Му даде име Исус.

После читања 50. псалма уместо Слава ..., Молитвама ..., пева се,

глас 2:

Слава ..., Све је данас испуњено радошћу – Христос се родио од Дјеве!

И сада ..., Све је данас испуњено радошћу – Христос се родио у Витлејему!*⁹⁴

Затим стих

Смилуј ми се, Боже, по великој милости Својој, избриши преступ мој по изобилном сажаљењу Своме. (Пс. 50,1)

и стихира,

^{94*} У грчкој служби иза **И сада** ... пева се исти текст као и иза **Слава** ..., дакле са завршетком од Дјеве.

глас 6:

Слава на висини Богу, а на земљи мир! Данас Витлејем прима Онога који стално седи са Оцем, данас анђели детенце што се родило богодолично славе: „Слава на висини Богу и на земљи мир, међу људима добра воља!“

После јектеније Спаси, Боже, народ Свој ... следе

ДВА КАНОНА.

Тропари се понављају до броја од седам тропара у свакој оди првог канона, а пет тропара у свакој оди другог канона, не рачунајући ирмосе. Испред сваког тропара говори се Слава Теби, Боже наш, слава Теби, осим претпоследњег испред кога се говори Слава ... и последњег испред кога се говори И сада ... На крају сваке оде као катавасија понављају се ирмоси оба канона, изузев осме оде иза чијих тропара другог канона одмах почињу да се певају величанија и тропари девете песме првог канона.

ПРВА ОДА^{*95}

Први канон (Господина Козме),^{*96} глас 1:^{*97}

Ирмос: Христос се рађа – славите! Христос с небеса – у сусрет му изађите! Христос на земљи – узнесите се! Певај Господу сва земљо!^{*98} У весељу пој народе! – Јер Он се прослави.

^{95*} Уместо традиционалног црквенословенског превода „песма“, попут преводилаца на друге модерне језике, определили смо се да оставимо грчки назив „ода“ за одсеке канона издвојене са разлога форме и топице. Превод „песма“ не само да је изузетак код употребе грчких назива химнографских жанрова – сви су преузети у оригиналном облику (нпр. кондак – а не „свитак“), него механички преузет у данашњи српски језик промашује смисао – ако се већ преводи онда би се могло рећи прво, друго итд. „певање“ (што с обзиром да се канон више чита него пева и јесте сличност са певањима еписких спегова), али би због двосмислености те речи у српском (прво певање као певање по први пут) та иновација била контрапродуктивна.

^{96*} Св. Козма (VIII век) зван Мелод (Химнограф), Агиополит (Светоградац) или Јерусалимац – јер је дуго био монах манастира преподобног Саве Освећеног код Јерусалима, и Мајумски – јер је потом био епископ у феничанском граду Мајуму. Био је нераздвојан друг преподобног Јована Дамаскина са којим се заједно школовао, заједно подвизавао и заједно бавио химнографским радом. Њих двојица су заједнички радили на учвршћивању нове химнографске форме канона, с тим што се Козма том жанру скоро потпуно и посветио (укључујући и триод као скраћени облик канона). С обзиром да је за учитеља у химнографском раду имао извесног монаха такође по имену Козма (који је био учитељ и Јовану Дамаскину) то није сигурно да ли су сви химнографски радови чији се аутор зове Козма његови или су можда његовог старијег имењака. Овај божићни је свакако његов јер је инспирацију за његов почетак добио од св. Григорија Богослова чију је поезију коментарисао (в. ниже бел. 98).

^{97*} У грчким, а и неким словенским минејима даје се акростих (стих који се добија повезивањем почетних слова ирмоса и тропара по њиховом реду) овога канона који у преводу гласи: *Христос се очовечио; што је био то је и остао – Бог.*

Онога који је створен по Божјем лику, упропашћеног преступом, свега препуштеног пропадању, отпадника од божанственог живота, мудри Створитељ изнова пресаздава. – Јер Он се прослави.

Видевши како човек, кога је рукама створио, пропада, Саздатељ, нагнувши небеса, сиђе^{*99} и оваплотивши се од божански чисте Дјеве, целога га проже [*Својим божанским*] бићем. – Јер Он се прослави.

Мудрост, Реч, Сила, Син и Сјај Оца,^{*100} Христос Бог, очовечивши се кришом^{*101} од сила, како надземних тако и оних са земље, обновио нас је. – Јер Он се прослави.

Други канон (Господина Јована)^{*102}, исти глас (1.):

^{98*} Овај изванредни почетак свога канона Козма Мајумски је „позајмио“ са почетка чувене Беседе на Богојављење св. Григорија Назијанског Богослова, за чију је поезију написао и једно тумачење. Иначе, ова и друге Григоријеве „теолошке“ празничне беседе коришћене су у исту сврху и од стране других химнографа већ од шестог века. Оне су, наиме, по својим књижевним карактеристикама изразити пример химничких беседа у ритмичкој прози карактеристичних за (позно)античку реторику и философско-религиозну литературу (неоплатоничарске прозне химне) у чији су ритмовани прозни текст, који је, уз остала реторска средства, оплемењен и римом, уметнути богати химнички одсеци.

^{99*} Исп. Пс. 17,10.

^{100*} Исп. 1. Корићанима 11,24; Јеврејима 1,3.

^{101*} Колошанима 1,26.

^{102*} У грчким минејима овај канон се назива „јамбски“ (у јамбу) – пошто је писан у класичном јампском триметру, тачније у строфама од пет таквих стихова при чему свака строфа чини један ирмос или тропар. Стога дајемо превод у виду строфа од пет стихова (додуше без метричке униформности оригинала) као у грчком издању текста, како то раде и други модерни преводиоци, али не и црквенословенски превод који овај канон (и химнографију уопште) третира као обичиу прозу, мада је целокупна византијска химнографија поезија (што је тек модерна наука уочила). Грчки минеји на овом месту такође напомињу да овај јампски канон има акростих у „херојско-елегијским стиховима“ (то су два класична елегијска дистиха – комбинација једног хексаметра и једног пентаметра) који у преводу гласи: *Медом красноречја попевања ова зазивају Божјег Сина који се ради смртних рађа на земљи и дреши претешке јаде свега. Ослободи, Господару, појце [ове химне]!* У језик овога акростиха, а местимично и самог канона, поред класичне метрике (не сасвим доследно примењене, због промене природе акцената у покласичном грчком) унесени су лексика и морфологија архајске грчке епске поезије. Грчки минеји као аутора овога канона наводе *Јована Монаха*, а не као црквенословенски *Господина Јована*. Господин Јован може бити само аутор канона, такође у јамбу, за Педесетницу, у свим издањима службе Педесетнице, и грчким и словенским, и рукописним и штампаним, наведен као *Господин Јован Арклас*. Није познато ко је тај химнограф и да ли је уопште и постојао или је (како је обично сматрано) то само друга титулација Јована Дамаскина, односно химнографа Јована Монаха (мада се не зна ни зашто ни по чему). Но ако је и сумњиво све у вези са Јованом Аркласом, несумњиво је да се Јован Дамаскин не би потписивао (а то не би ни други у његово име чинили) са *Господин Јован*, јер је то уобичајено само код цивилиних достојанственика и, евентуално, духовних (архијереја). Грчки текст божићне службе овде очигледно по инерцији ставља *Јована Монаха* наместо *Господина Јована* кога чувају црквенословенска издања (која и иначе често рефлектују старије и тачније стање текста од грчких). Проблем, међутим, још више компликује чињеница да постоји још један канон у јамбу, за Богојављење, чији аутор је свуда означен као *Јован Дамаскин* (што је сасвим неуобичајено за Дамаскинове химнографске радове уз које стоји *Јован Монах*). Но Дамаскиново житије јерусалимског патријарха Јована Меркуриополиса изричито каже да упркос општем схватању да је јампски канон за Педесетницу Јована Аркласа, а јампски канони за Божић и

Ирмос: У давнини Господар је чудесно спасао народ, мокри талас учинивши сухом земљом.

Својевољно пак од родивши се Дјеве,
проходним нам учини пут ка своду небеском.
Њега, по суштини једнака Оцу и људима, славимо.

Из утробе освећене, чија је јасна праслика несагорива купина,^{*103}
изађе Реч – Бог помешан са смртним обличјем,
укидајући древно горко проклетство
над намученом Евином утробом.^{*104}
Њега ми смртни славимо.

Тебе саосећајног, у пелене повијеног, у пећини худој,
као Реч која дође да утиша грех,
јасно показа магима звезда, Сунцу претходећи,
а они с радошћу угледаше
и Човека и Господа.

ТРЕЋА ОДА

Ирмос: Сину пре векова од Оца непропадљиво рођеном, а недавно од Дјеве без семена оваплоћеном, Христу Богу, узвикнимо: „Ти узнесе рог наш, Ти си свет, Господе!“

Од блата начињени Адам, деоник више него изврсног задахнућа,^{*105} па преваром женином у целости поданик пропадања, видевши Христа произашлог од жене, виче: „Ти се ради мене саобрази мени, Ти си свет, Господе!“

Богојављење Дамаскинови, они су сви Аркласова дела. И да овај хагиографски податак не узмемо за поуздану историјску истину, а необично црквенословенско ауторизовање одбацимо у корист обичног грчког, само по себи проблематично идентификовање личности под именом химнографа Јована Монаха (в. горе бел. 77) овде разрешавају књижевно-уметничке карактеристике овога канона. Наиме, Дамаскинови химнографски радови (за које се поуздано зна да су његови, као Пасхални канон) се, сходно његовој систематизаторској теолошкој оријентацији, одликују једноставношћу у изразу и јасношћу у мислима, док овај канон (као и друга два поменута јампска канона) карактерише изразита формална и мисаона сложеност и упадљива тежња за уметничком атрактивношћу у бираном маниристичком књижевном поступку. Дакле, аутор ових канона никако не може бити монах-саваита Јован Дамаскин, већ неки талентовани профани поета чије је име сачувано у наслову канона за Педесетпицу као *Господин Јован Арклас*.

^{103*} Излазак 3,2.

^{104*} Постање 3.16.

^{105*} Исп. Постање 2,7.

Уподобивши се обличјем расточености нас од безвредне глине обликованих и пруживши нам божанску природу делећи са нама тело од ње лошије, постао си човек, остајући Бог.*¹⁰⁶ Ти уздиже рог наш, Ти си свет, Господе!

Весели се, Витлејеме, царе вођама јудејским!*¹⁰⁷ Из тебе изађе на видело Пастир Израилев ношен на плећима херувима*¹⁰⁸ – Христос. Он узнесе рог наш, Он поста Цар свих.

Други канон:

Ирмос: Обазри се, Добротворе, на химне Својих слугу,
па зауздај надмену гордост врага
и отклони Свевидећи, одсуство опреза према греху,
дубоком учвршћеношћу у вери
појаца Твојих, Блажени.

Снебивао се збор пландујућих пастира
кад је на чудан начин удостојен да види
свиме богат пород пречисте Невесте,
исто као и чета бестелесних анђела
[гледајући] Цара Христа без семена оваплоћеног.

Онај који господари небеским висинама
из милосрђа се запућује међу нас преко безневестне Девојке.
Првобитно нематеријалан, накнадно постаје у тело оденута Реч —
да Себи привуче палоба човека,
Своје првенствено створење.

Затим мала јектенија па

ИПАКОЈ, глас 8:

Теби, детенцету што лежи у јаслама, небо доведе првине од незнабожаца, маге које позва путем звезде. А они беху запањени не скиптрима и престолима, него крајњом сиротињом. Та шта је јадније од пећине? Шта понизније од пелена? У њима заблиста богатство Твога Божанства, Господе. Слава Ти!*¹⁰⁹

^{106*} Исп. Јов 33,6; Филипљанима 2,6-9; 2. Петрова 1,4.

^{107*} Исп. Михеј 5,2; Матеј 2,6.

^{108*} Пс. 79/80,1.

^{109*} У грчким минејима после ипакоја даје се и седалан, глас 8. (подобан: „Оно што је у тајности заповеђено ...“) који се може читати уместо ипакоја (са понављањем иза **Слава ...**, **И сада ...**): **Да кличе небо, да се весели**

И наставља се канон.

ЧЕТВРТА ОДА

Ирмос: **И**зникао си из Дјеве као она стабљика из Јесејевог корена и као онај цвет из њега, Христe.*¹¹⁰ Дошао си као онај хваљени из горе засењене честаром,*¹¹¹ оваплотивши се од оне која није упознала мужа, нематеријални Боже. – Слава Твојој моћи, Господе!

Као онај кога давно Јаков предсказа као очекивање незнабожаца,*¹¹² заблистао си из Јудина племена, Христe, и дошао си да однесеш моћ Дамаска и плен Самарије,*¹¹³ преокрећући заблуду у лепоту вере у Бога. – Слава Твојој моћи, Господе!

Поверенике речи пророка Валаама, мудре посматраче звезда, испунио си радошћу засјавши као она звезда од Јакова,*¹¹⁴ Господару, и јасно си прихватио њих који су Ти донели дарове вредне примања*¹¹⁵ као приносиоце првина од незнабожаца.*¹¹⁶

Као киша на кошевину, као капља што капље на земљу,*¹¹⁷ тако си, Христe, сишао у утробу Дјеве. Етиопљани и Таршани, острва Арабијска и Саба Међанска, господари све земље, падоше пред Тебе.*¹¹⁸ – Слава Твојој моћи, Господе!

Други канон:

Ирмос: **Д**авно кроз песму пророк Авакум предсказа обновљење рода смртнога на неизрецив начин удостојен виђења праслике тога: из горе*¹¹⁹ – која је Дјева – изађе млађано новорођенче – Реч која ће обновити људе.

земља, јер Јагње Божје роди се на земљи, доносећи свету откупљење. Он који је Реч у грудима Очевим изађе из Дјеве без семена. Њега, рођеног као детенце, са устручавањем гледају у Витлејему маги. Њега све слави.

^{110*} Исаија 11,1.

^{111*} Авакум 3,3.

^{112*} Постање 49,10 (Септуагинта).

^{113*} Исаија 8,4.

^{114*} Бројеви 24,17.

^{115*} Матеј 2,10-11.

^{116*} У црквенословенским минејима крај овог тропара нешто је измењен, очигледно ради паралелизма са осталим тропарима: ... и јасно си их прихватио као приносиоце првина од незнабожаца. – Слава Твојој моћи, Господе!

^{117*} Исп. Судије 6,37-38; Пс. 71/72,6.

^{118*} Пс. 71,9-11.

^{119*} Авакум 3,3; исп. Данмло 2,45.

Једнак људима појавио си се, Вишњи,
добровољно примивши тело од Дјеве,
да очистиш отров змијске главе,^{*120}
од врата иза којих не допире Сунце
све приводећи, као Бог, живоносној светлости.

Незнабошци, некада пуни искварености,
листом избегавши пропаст која им је претила од супарника [*људског*],
уздижу руке и пљешћући и попевајући
исказују поштовање јединоме Христу
као добротвору који нам је дошао из саосећања.

Иако изданак Јесејевог корена,^{*121}
ти си, Дјево, прешла границе бића смртних,
родивши превечну Реч Очеви, [*Христа*].
Јер Он сâм изволе да прође кроз твоју запечаћену утробу,
[*да се подвргне Себи*] страном унижењу.

ПЕТА ОДА

Ирмос: **Т**и који си Бог мира и сажаливи Отац послао си нам Гласника великог савета Твог,^{*122} да нам пружа мир. Стога упућени ка светлости богопознања још за ноћи на јутарњој молитви славу Ти исказујемо, Човекољупче.

Проставши да се по царевеј наредби попишеш^{*123} међу слуге, Христе, нас слуге си ослободио од врага и греха; Себе у целости ускладивши са нашом убогошћу, на основу тога јединства и заједништва земљаног створа си обоготворио.^{*124}

Ето, Дјева – како је давно речено – зачевши у утроби,^{*125} роди Бога очовеченог, а да при томе оста Дјева. Њој преко које се ми грешни с Богом миримо, запевајмо с вером као оној која је стварно Богородица.

^{120*} Постање 3,15.

^{121*} Исаија 11,1.

^{122*} Исаија 9,6 (Септуагинта).

^{123*} Лука 2,1-5.

^{124*} Исп. 2. Коринћанима 8,9.

^{125*} Исаија 7,14.

Други канон:

Ирмос: Дођи нама који Ти као Добротвору
химну сада бодро упућујемо
и као одахнуће од дела мрачне обмане из ноћи
пружи нам удобни пут
по коме се успињући можемо доћи до славе.

Потпуно занемаривши грубу мржњу против Себе,
Господар је доласком у телу
скршио врат душегубном моћнику,^{*126}
здружујући свет с нематеријалним бићима,
пошто је Родитеља учинио приступачним творевини.

Народ [Божји], раније и дању у мраку,
виде светлост вишњег светла,^{*127}
док Син приводи Богу у наслеђе незнабошце,^{*128}
пружајући неизрециву благодат
тамо где се много разбујао грех.^{*129}

ШЕСТА ОДА

Ирмос: Јона као плод би избачен из утробе морске звери онакав какав је у њу
доспео, а Реч, у утроби Дјеве настањена и [од ње] тело узела, изађе [из ње]
сачувавши је неокрњеном, јер од кварења, коме [ни Сâм] не подлеже, задржа
нетакнутом [Своју] Родитељку.

Дође, оваплотивши се, Христос, Бог наш, из утробе коју Отац пре Данице
створи.^{*130} Он који држи узе безгрешних сила леже у јасле немуштих
[животиња], повија се пеленама, а дреши пуно замршене узе грехова.^{*131}

Као подмладак Адамов, дете материје, роди се Син и даде се вернима. Он је
Отац и Челник будућег века и зове се Гласник великог савета, Он је Бог
силни,^{*132} Он под Својом влашћу држи сву творевину.

^{126*} Исп. Ефесцима 2,14.

^{127*} Исаија 9,2.

^{128*} Пс. 2,8.

^{129*} Римљанима 5,20.

^{130*} Пс. 109/110,3.

^{131*} Исп. Изреке Соломонове 5,22.

^{132*} Исаија 9,6.

Други канон:

Ирмос: Над морским дубинама налазећи се,
Јона Ти се молио да дођеш и буру зауставиш.
Ја пак, Христе, стрелом тиранина прободен,
говорим Ти да се што брже појавиш као
одстранитељ зала, пошто сам ја немаран.

Онај који беше у почетку уз Бога, Бог Реч,^{*133}
сада учвршћује наше некада немоћно биће,
постаравши се да га сачува засебним од Свога,
заједништвом изнова показујући
да је слободно од трпљења.

Ради нас долази као Аврамов потомак^{*134}
да жалосно пале у мрак грехова
уздигне од земљи погнутих у синове.
Он који настањује светлост^{*135} сада изволе да
мимо достојанства буде у јаслама ради спасења смртних.

Затим мала јектенија па

КОНДАК, глас 3.

(Романа Мелода):

Данас Дјева рађа Надсуштнога, а земља пећину нуди Неприступном. Анђели
и пастири заједно славе, а маги путују у друштву звезде. Ради нас се као мало
дете роди превечни Бог.

Потом

ИКОС:^{*136}

Башту едемску отвори Витлејем – ходите да видимо! Сладост у скровишту
нађосмо – ходите да до рајских дивота унутар пећине дођемо! Онде се јави
корен ненапајан што опроштајем цвета. Онде се нађе студенац неископани са

^{133*} Јован 1,1.

^{134*} Матеј 1,1.

^{135*} Тимотеју I 6,16.

^{136*} Овај икос је такође дело Романа Мелода, заправо то је прва строфа-икос његове чувене божићне химне-кондака, док јој је уводна строфа, иза које следи ова, управо горњи кондак.

кога некад Давид зажеле да пије.*¹³⁷ Онда Дјева родивши младенца одмах утоли жеђ Адамову и Давидову. Ради тога хитајмо к њему, јер се ту као мало дете роди превечни Бог.

СИНАКСАР*¹³⁸

25. дана месеца децембра празник је телесног рођења Господа, Бога и Спаситеља нашег Исуса Христа.

СТИХОВИ:

Бог – новорођенче, а Мајка – Дјева.
Коју новину већу од ове виде творевина?
Девственица Марија породи се двадесет и петог.

Човекољубиви Бог, видевши како људски род трпи тиранију ђавола, сажали се па посла арханђела Свога Гаврила Богородици с поруком: „Радуј се, Благодатна! Господ је с тобом!“ Истог часа у њеној неоскрвњеној утроби заче се Господ наш Исус Христос, Син Божји и Реч Његова. И када се навршило девет месеци од њеног зачећа цезар Август издаде наредбу да се попише сав народ на свету и посла Квиринија у Јерусалим и у Витлејем да спроведе попис. Тако и Јосиф, старатељ Богородице, дође, заједно са њом, у Витлејем да се попише. И како јој дође да се породи а због многог народа не нађе неку кућу, уђе у једну сиромашку пећину и онде, не губећи [девичанство], роди Господа нашег Исуса Христа. Онда Га пови у пелене као новорођенче, па Га положи и смести у јасле немуштих животиња – Њега Створитеља свега који ће нас ослободити од немушности наше духовне.

Истога дана спомен је поклоњења мага.

СТИХОВИ:

Клањају Ти се представници незнабожаца, Речи,
објављујући будуће страхопоштовање незнабожаца према Теби.

У своје време беше у земљи Персији неки пророк по имену Валаам. Међу многим његовим предказањима било је и ово: „Из Јакова ће звезда засјати и срушити владаре моавске.“ Ово пророчанство примали су у наслеђе и

^{137*} Исп. Цареви (Самуилова) II 23,15.

^{138*} Синаксар стављамо овде јер га даје наш textus receptus и јер синаксаре иначе увек дају грчки минеји (синаксари се, наиме, штампају и као засебна књига). Црквенословенски текст службе га нема, али предвиђа његово читање на богослужењу.

други маги и предочавали га свим персијским владарима. Тако оно, преносећи се с колена на колена, дође и до ове тројице, а они стадоше добро пазити када ће угледати звезду. Како пак беху астрономи, кад видеше да Христова звезда нема путању као остале звезде од Истока према западу него од севера према југу, схватише да она објављује рођење великог Цара. И идући за звездом нађоше Христа Господа. Онда падоше и поклонише Му се па Га дариваше даровима – златом, тамјаном и измирном. А онда, по наредби анђела, вратише се у своју земљу. Јудејски владар Ирод пак, сазнавши од мага да се родио Цар који ће покорити читав свет, кришом дозвола себи мудраце и рече: „Када одете тачно се распитајте за дете и пошто га нађете јавите ми да и ја одем и поклоним му се.“ А то рече да би, сазнавши где се налази, послао да га убију. Затим сазнавши писмознанце упита их: „Где Писмо каже да ће се родити Христос?“ А они му одговорише „У Витлејему, у Јудеји.“ Тад посла војску да у Витлејему побију децу од две године наниже. Због тога Бог посла анђела који рече Јосифу: „Устани, узми дете и његову мајку те бежи у Египат.“ И Јосиф учини тако, па узевши дете и његову мајку оде у Египат.

Истога дана спомен је пастира који видеше Господа.

СТИХОВИ:

Пастири, стадо своје оставивши,
хитају да виде Христа, Доброг Пастира.

Њима слава у векове векова. Амин.

И наставља се канон.

СЕДМА ОДА

Ирмос: Дечаци заједно у побожности одгајени, презревши безбожну наредбу, не уплашише се претње огњем, но стојећи посред пламена певаху: „Благословен си, Боже отаца!“*¹³⁹

Док су бдили на пољу, пастири доживеше збуњујућу појаву светлости, јер их обасја слава Господња и анђео који им викаше: „Запевајте – јер родио се Христос*¹⁴⁰ – благословен си, Боже отаца!“

^{139*} Данило 3,19-27 укључујући и апокрифну молитву тројице младића.

^{140*} Лука 2,8-10.

Наједном, уз реч анђела, небеске војске стадоше да кличу: „Слава Богу на висини, мир на земљи, добра воља међу људима!*¹⁴¹ Христос засија! Благословен си, Боже отаца!“

„Шта ово значи?“, рекоше пастири. „Хајде да видимо то што се догодило – божанског Христа!“ А када дођоше у Витлејем*¹⁴² с Родитељком се клањаху и певаху: „Благословен си, Боже отаца!“

Други канон:

Ирмос: Ревношћу обузети дечаци прекореше
безбожно брбљање свемоћног тиранина
који срдњом сипаше без поговора.
Силни огањ устукну од њих док Господу говораху:
„До века си благословен!“

Буктиња, дижући се попут торња,
од седмоструке потпаљености,
бесно спаљује слуге, а моћно спасава младиће;
док их је пламен овенчавао,
Господ им је обилату росу због побожности давао.

Христe, Помоћниче, Својим неизрецивим оваплоћењем
порушио си људима сучељену препреку.
Подвргао си се сада уобличењу,
Ти који поседујеш богатство обожења.
Због надања у њега*¹⁴³ ми с висина у јаруге мрака доспесмо.

Дивљи, неузддржљиво обесни, бешчасно разобручени
грех залуђеног света свемоћно си затомио.
Оне које он некад одвуче
Ти, Добротвору, сада од погибелји спасаваш,
својевољно се оваплотивши.

ОСМА ОДА

Ирмос: Прасликом надприродног чуда би она пећ што орошава, јер не пали младиће које прогута, као ни огањ Божанства утробу Дјеве у коју урони. Стога

^{141*} Лука 2,13-14.

^{142*} Лука 2,15-16.

^{143*} Постање 3,5.

запевајмо химну: „Да благосиља Господа сва творевина и да Га преузноси у све векове!“

Одвлачи кћи Вавилона дечаке из Давидова народа као свој плен са Сиона,^{*144} а шаље дародавце маге да се као деца моле кћери Давидовој, Богу пријатној.^{*145} Стога запевајмо химну: „Да благосиља Господа сва творевина и да Га преузноси у све векове!“

Замукнуше свирале због песме жалосне, јер у туђини не певаху синови Сиона.^{*146} Христос пак, у Витлејему засјавши, кида сву заблуду Вавилона и свирку његових свирала. Стога запевајмо химну: „Да благосиља Господа сва творевина и да Га преузноси у све векове!“

Преузе Вавилон добит и богатство од плена царства Сиона. Христос, међутим, доводи његове ризнице у Сион и владаре звездаре предвођене звездом. Стога запевајмо химну: „Да благосиља Господа сва творевина и да Га преузноси у све векове!“

Други канон:

Ирмос: Девојачкој утроби која натприродно рађа а запечаћена је праслика бише они старозаветни младићи који ватром шибани не беху опаљени. Благодат која једним дејством твори оба *[ова чуда]* уздиже људе на појање.

Утекавши гадости обмане да ће Богом постати,^{*147} сва творевина, попут оних младића, непрестано песмом слави Реч која је Себе унизила и дрхти страхујући да јој хваљење није достојно, јер је, уза све своје мудро одржавање, пропадљива.

Ти који си препорођење народима, долазиш да, преводећи заблуделу људску природу са пустих висова на цвећем посути пашњак, угасиш дивљу снагу човекоубице, и као Човек и као Бог се, по Своме промислу, показавши.

^{144*} Исп. Пс. 136,8.

^{145*} Пс. 44.13.

^{146*} Пс. 136,2-4.

^{147*} Постање 3,5.

Потом се устаје и пале се свеће. Уместо Тебе часнију од херувима ... са својим припевима пева се девета ода канона празника са припевима празника.

ДЕВЕТА ОДА

Припев: Величај, душо моја, часнију и славнију од горњих војски – пречисту Дјеву, Богородицу!

Ирмос: Видим чудесно и несхватљиво тајанство: небо – пећина, херувимски престо – Дјева, јасле – сместиште у које леже несместиви Христос Бог. Њега песмом величамо.

Исти припев са ирмосом пева још једном друга певница. Остали припеви певају се по једанпут.

Припев: Величај, душо моја, Бога телом рођеног од Дјеве!

Огледајући засебно кретање необичне, нове звезде која се истом појавила и небеском светлошћу засијала, маги закључише да се Христос, Цар, родио на земљи, у Витлејему, нама на спасење.

Припев: Величај, душо моја, у пећини рођенога Цара!

Исти тропар.

Припев: Величај, душо моја, Бога коме се поклонише мудраци!

На речи мага: „Где је новорођено детенце, Владалац чија се звезда појави, јер дођосмо да Му се поклонимо?“ суманут и пометњом обузет Ирод богоборац узобести се да убије Христа.*¹⁴⁸

Припев: Величај, душо моја, од звезде Указаногa мудрацима!

Исти тропар.

Припев: Величај, душо моја, чисту Дјеву која роди Христа Цара!

Ирод се распита за време [појаве] звезде која доведе мага да се с даровима поклоне Христу. Она их одведе у отацбину, тако да оставише страшнога чедоморца на поругу његову.*¹⁴⁹

^{148*} Матеј 2,2-3.

^{149*} Матеј 2, 7,12.

Припев: Маги и пастири дођоше да се поклоне Христу, рођеном у граду Витлејему.

Исти тропар.

Други канон:

Припев: Данас Дјева рађа Господара унутар пећине.

Ирмос: С једне стране, лакше нам је приљубити се ћутњи,
јер смо тако безбедни од страха,
а са друге, тешко нам је складно ткати углађене химне [теби],
а желимо то, Дјево.
Но ти, Мати, дај нам снагу према нашој намери.

Припев: Данас се Господар рађа као плод од Мајке Девице.

Опет ирмос.

Припев: Данас пастири виде Спаситеља како у пелене повијен лежи у јаслама.

Гледајући како су избледеле праслике и ишчезле сенке Речи
након Њене недавне појаве кроз затворена врата,^{*150}
и размишљајући како је засветлела истина,
твоју утробу, чиста Мати,
како доликује благосиљамо.

Припев: Данас је Господар увијен у рите, Недодирљиви као новорођенче.

Исти тропар.

Припев: Данас сва творевина кличе и радује се јер се роди Христос од Дјеве Девојке.

Исти тропар.

Припев: Небеске силе оглашавају свету рођенога Спаситеља, Господа и Владара.

Пошто му је испуњена жеља и удостојен је Божјег доласка,
Христом обрадовани народ сада се моли

^{150*} Исп. Језекиљ 44,2.

за препорођење као дар живота.
А ти, Дјево неокаљана, дај им благодат
да се поклоне слави [Божјој].

Припев: Величај, душо моја, моћ троличног и неразделивог Божанства!

Исти тропар.

Припев: Величај, душо моја, Избавитељицу нашу од проклетства!

Исти тропар.

Затим појци обе певнице заједно певају први припев и ирмос првог канона, па први припев пред ирмос другог канона и сам ирмос. На крају сви начине један поклон.

Затим мала јектенија па

СВЕТИЛАН, (три пута):*¹⁵¹

Посетио нас је с висина Спаситељ наш, Исток истока, и ми који смо у тами и сенци нађосмо истину.*¹⁵² Јер од Дјеве родио се Господ.

Све што дише да хвали Господа ... и

САМОГЛАСНЕ СТИХИРЕ, глас 4.

(Андреје Јерусалимског):*¹⁵³

Радујте се праведни, кличите небеса, играјте горе – јер Христос се роди! Дјева изгледа попут херувима док седећи држи на грудима оваплоћенога Бога Реч.*¹⁵⁴ Пастири Новорођенога славе, маги Господару дарове приносе, анђели певајући говоре: „Недокучиви Господе, слава Ти!“

^{151*} У грчким минејима се означава и глас 3. по коме треба певати овај светилан, односно како тамо стоји, ексапостилар.

^{152*} Исп. Лука 1,78.

^{153*} Св. Андреја (VII-VIII век), мада родом из Дамаска, зван Јерусалимски – јер је једно време био монах при храму св. Гроба и секретар патријаршије у Јерусалиму, а познатији као Андреја Критски – јер је већи део живота провео као архијереј града Гортина на Криту, најзначајнији проповедник (50 хомилија и панегирика) и химнограф свога времена. Сматра се проналазачем форме канона, у којој је написано највеће дело и његово и православне химнографије уопште – Велики канон од преко две стотине строфа. Уз неколико мањих канона саставио је и више стихира, а огледао се и у нелитургијској поезији (једна дужа песма у класичном јампском метру).

^{154*} Исп. Пс. 98/99,1.

Отац изволе те Реч поста тело и Дјева роди Бога очовеченога. Звезда оглашава, маги се клањају, пастири се диве и сва творевина кличе.*¹⁵⁵

Богородице Дјево, родивши Спаситеља, поништила си првобитно проклетство Евино, јер си постала Мајка Онога који је [плод] Очевог извољења и носила си на грудима оваплоћеног Бога Реч. [Пошто] тајна не допушта испитивање, сви Те само с вером славимо, кличући и говорећи заједно са тобом: „Необјашњиви Господе, слава Ти!“

Ходите, запевајмо Мајци Спаситеља коју и након порођаја видимо Дјевом: „Радуј се животом испуњени граде Цара Бога, у коме се настанивши Христос приреди спасење.“ С Гаврилом те песмама обасипамо, с пастирима ти славу одајемо, вапијући: „Богородице, посредуј код Оног кога си родила за наше спасење!“

Слава ...,

глас 6.
(Германова):

Када је настало време за Твој долазак на земљу извршен је први попис свега народа на свету.*¹⁵⁶ Тиме си хтео да се напишу имена сведока Твога рођења. Ради тога и би обзнањена таква одлука од Цезара.*¹⁵⁷ Тако је Твоје вековечно царство које нема почетка добило нови. Стога богатство православног богословља, више од онога које се убира порезом на имовину, приносимо Теби – Богу и Спаситељу наших душа.

И сада ...,

глас 2.
(Јована Монаха):

Данас се Христос рађа у Витлејему од Дјеве. Данас беспочетни добија почетак и Реч постаје тело, небеске силе кличу, земља с људима радује се, маги Господару дарове приносе, пастири чудо разглашују, а ми непрестано узвикујемо: „Слава на висини Богу и на земљи мир, међу људима добра воља!“

Велико славословље, тропар празника, сугуба и прозбена јектенија и отпуст.

^{155*} У црквенословенским минејима ова стихира је стављена на крај, као четврта у низу, иако нам се чини да је њено право место овде, као у грчком тексту службе, јер тако постоји логичност у диспозицији садржине.

^{156*} Лука 2,1.

^{157*} Види горе бел. 25 и 60.

Потом настојатељ помазује све који су у храму светим уљем, а за то време се пева нека од самогласних празничних стихира.

У наставку следи

ПРВИ ЧАС

Поредак првог часа бива како је уобичајено, уз то што се након читања псалама на **Слава** ... узима тропар празника **Рођење** Твоје ... и по **ТРИСВЕТОМ** кондак празника **Данас** Дјева ... На крају отпуст.

Исто правило важи и за **ТРЕЋИ** и **ШЕСТИ ЧАС** који се служе пред литургијом.

ЛИТУРГИЈА

Није на одмет још једном се сетити да уколико је празник рођења Христовог у недељу или понедељак, онда се на дан празника служи литургија св. Василија Великога, док дан уочи празника бива литургија св. Јована Златоустог.

Почетак литургије бива како је уобичајено. Након велике јектеније уместо редовних антифона **Благослови**, душо моја ..., **Хвали**, душо моја ... и **Блажени** ... певају се следећи празнични антифони.

ПРВИ АНТИФОН,

глас 2:

1. стих: **Хвалићу Те, Господе, од свег срца, казиваћу сва Твоја чудеса!** (Пс. 9,1)

Припев: **Молитвама Богородице, Спаситељу, Спаси нас!**

2. стих: [**Хвалићу Те, Господе, од свег срца**] у већу и сабору правих!*¹⁵⁸ (Пс. 110,1)

Припев: **Молитвама Богородице, Спаситељу, Спаси нас!**

3. стих: [**Велика су дела Господња,**] у њима се огледају сва Његова хтења. (Пс. 110,2)

Припев: **Молитвама Богородице, Спаситељу, Спаси нас!**

4. стих: **Признање и велики углед има дело Његово, а правда Његова до века остаје.** (Пс. 110,3)

Припев: **Молитвама Богородице, Спаситељу, Спаси нас!**

Затим обе певнице заједно

^{158*} Текст стављен у угласте заграде не стоји у mineјском тексту где се даје само крај овог стиха допуњен, без икакве логике, почетком следећег **Велика су дела Господња**, док се други део тога стиха даје као следећи, засебан стих овога антифона, иако се он не може разумети без његовог почетног дела. Са ових разлога раставили смо ове стихове у складу са њиховом стандардном нумерацијом која прати смисао текста.

Слава., **И** сада ...,

Припев: Молитвама Богородице, Спаситељу, Спаси нас!

Након мале јектеније

ДРУГИ АНТИФОН,
глас 2:

1. стих: Блажен је човек који се боји Господа. Он жуди за Његовим заповестима. (Пс. 111,1)

Припев: Спаси, Сине Божји, од Дјеве рођени, нас који Ти певамо „Алилуја“.

2. стих: Моћно ће Му бити на земљи потомство. (Пс. 111,2)

Припев: Спаси, Сине Божји, од Дјеве рођени, нас који Ти певамо „Алилуја“.

3. стих: Слава и богатство красиће Му дом, а праведност Његова остаје до века векова. (Пс. 111,3)

Припев: Спаси, Сине Божји, од Дјеве рођени, нас који Ти певамо „Алилуја“.

4. стих: Засија у тами светлост праведнима. (Пс. 111,4)

Припев: Спаси, Сине Божји, од Дјеве рођени, нас који Ти певамо „Алилуја“.

Затим обе певнице заједно

Слава., **И** сада ..., **Сине јединче** и Речи Божја ...*¹⁵⁹

Након мале јектеније

ТРЕЋИ АНТИФОН,
глас 4:

1. стих: Рече Господ Господу моме: „Седи с Моје десне стране док Ти непријатеље не положим под ноге.“*¹⁶⁰ (Пс. 109,1)

^{159*} Тако стоји и у грчком и у црквенословенском тексту службе, док српска богослужбена пракса предвиђа да чтец прочита *Слава ...*, а да појци наставе *И сада ... Сине Јединче и Речи Божја ...*

^{160*} Овако се, у пуном обиму, даје овај стих у грчкој служби, односно овај антифон има укупно три стиха, док се у црквенословенској служби крај стиха *док не положим ...* даје као засебан стих, те овај антифон има четири стиха. Опет са разлога смисла вршимо интервенцију у црквенословенском тексту службе, с тим што смо овде верни полазишном грчком предлошку.

Тропар: Рођење Твоје, Христе, Боже наш, обасја свет светлошћу познања, јер су, њему захваљујући, поклоници звезда од звезде научили да се Теби, Сунцу правде, клањају и да у Теби Исток с висине познају. Господе, слава Ти!

2. стих: Скиптар моћи даће Ти Господ са Сиона, па господуј међу непријатељима Својим. (Пс. 109,2)

Тропар: Рођење Твоје ...

3. стих: Посилни Твоји уз Тебе су у дан Твоје моћи, свети Твоји у красоти својој. (Пс. 109,3)

Тропар: Рођење Твоје ...

По входу уместо Ходите, поклонимо се ... **пева се**

ВХОДНОЈЕ, глас 2:

„Пре Данице родила Те утроба моја“, закleo се Господ и неће се покајати, „Ти си свештеник до века по чину Мелхиседековом.“ (Пс. 109,3-4)

Потом ТРОПАР ПРАЗНИКА Рођење Твоје ... **с највећом свечаношћу.**

Слава ... И сада ...

КОНДАК ПРАЗНИКА, глас 3.

(Романа Мелода):

Данас Дјева рађа Надсушнога, а земља пећину нуди Непреступном. Анђели и пастири заједно славе, а маги путују у друштву звезде. Ради нас се као мало дете роди превечни Бог.

Уместо Трисвете песме пева се (Галаћанима 3,27):

Који год се у Христа крстите у Христа се обукосте. Алилуја, (три пута),

Слава ... И сада ..., у Христа се обукосте. Алилуја.

Који год се у Христа крстите у Христа се обукосте. Алилуја.

ПРОКИМЕН апостола, глас 8:

Сва земља да Ти се поклони и да Ти запева, да запева Твоме имену, Вишњи!
(Пс. 65,4)

Стих: Ускликни Господу сва земљо, запевај имену Његовом, одај славу похвали Његовој! (Пс. 65,1-2)

ЧИТАЊЕ ИЗ ПОСЛАНИЦЕ ГАЛАЂАНИМА
СВ. АПОСТОЛА ПАВЛА

(4,4-7; зач. 209):

[Браћо!] Када је дошла пуноћа времена, посла Бог свога Сина, рођеног од жене, рођеног под Законом, да искупи оне који беху под Законом, да бисмо могли да будемо усињени. А пошто сте синови, Бог посла у срца ваша Духа Свога Сина који виче „Ава“ – Оче! Дакле, више ниси роб, него син. А ако си син, онда си и наследник Божји.

АЛИЛУЈА, глас 1.

Небеса казују славу Божију, свод небески разглашава дело руку Његових. (Пс. 18,2)

Стих: Дан дану то објављује, ноћ ноћи глас предаје. (Пс. 18,3)

ЧИТАЊЕ ИЗ СВ. ЈЕВАНЂЕЉА ПО МАТЕЈУ

(2,1-12; зач. 3):

Кад се Исус родио у Витлејему јудејском, у време краља Ирода, где дођоше маги са Истока у Јерусалим и почеше да говоре: „Где је цар јудејски што се родио? Видели смо Његову звезду на Истоку, па дођосмо да Му се поклонимо.“ Чувши ово узнемири се краљ Ирод, а с њим и сав Јерусалим. Он сакупи све свештеничке главаре и писмознанце из народа па се стаде код њих пропитивати где Христос треба да се роди. Они му рекоше: „У Витлејему јудејском. Јер овако пише код пророка: „А ти Витлејеме, земљо Јудина, нипошто ниси најнезнатнији међу Јудиним градовима, јер из тебе ће потећи вођа који ће напасати народ мој Израиљ.“ Тада Ирод у тајности дозва маге и пажљиво их испита о времену појаве звезде. Онда их посла у Витлејем с речима: „Идите и добро се распитајте за дете, па када га нађете јавите ми да и ја одем да му се поклоним.“ Они, саслушавши краља, пођоше. И где, звезда коју су угледали на Истоку ишла је пред њима док не дође до места где беше дете. Кад

видеше звезду маги се много обрадоваше. И ушавши у кућу угледаше дете са Маријом, његовом мајком, па падоше и поклонише му се. Онда отворише своје ризнице и принеше му на дар злато, тамјан и смирну. Иза тога у сну добише упутство да се не враћају Ироду те другим путем одоше у своју земљу.

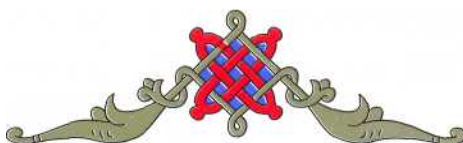
Даље све бива по поретку божанствене литургије. Уместо Достојно је уистину ... пева се први припев и ирмос девете оде првог канона празника:

Величај, душо моја, часнију и славнију од горњих војски – пречисту Дјеву, Богородицу!

Видим чудесно и несхватљиво тајанство: небо – пећина, херувимски престо – Дјева, јасле – сместиште у које леже несместиви Христос Бог. Њега песмом величамо.

ПРИЧАСТАН:

Избављење посла Господ народу свом. (Пс. 110,9) и три пута Алилуја.

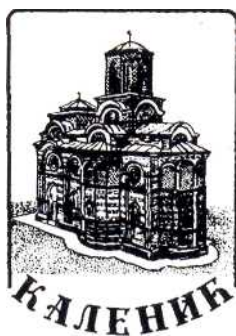
НАПОМЕНА

За овај превод користили смо оригинални текст два грчка издања службе која се налази у mineју за децембар – једно које је, по одлуци Св. синода Грчке цркве, у редакцији проф. Георгија Г. Геглеа, у едицији Ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη штампано у Атини 1904. год. у издавачкој кући М. Саливероса; друго које је, под надзором митрополита Вартоломеја Кутлумусијана, издала издавачка установа Грчке цркве Ἀποστολικὴ διακονία такође у Атини 1975. год. Од превода, осим црквенословенског, из mineја за децембар изданог у Кијеву, у штампарији Кијевопечерске лавре 1894. године, а у репринту издавача ЈУН (из Рима), без означене године репринтовања – који нам је пре свега био неопходан ради испоређивања разлика у типичу, па и у самим текстовима, загледали смо још у енглески архимандрита, сада епископа Калистоса Вера и Мати Марије из њиховог *The Festal Menaion* изашлог у Лондону 1969. год. – веома корисног због светописамских референци, исцрпних пропратних упутстава из богослужбеног правила и модерног графичког представљања текста богослужења. За светописамске одломке консултовали смо и модерније поставке текста од оног у богослужбеним књигама, из критичких издања – за Стари завет *Septuaginta id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, I – II, ed. A. Ralfs, Stuttgart 1971. – а за Нови завет *Novum Testamentum Graece*, ed. E. Nestle – K. Aland, London 1973. Изабрани псалам на јутрењу, који је богослужбена специфичност у Српској цркви те га у овим издањима службе нема, преузели смо из стандардног приручника *Зборник црквених богослужбених песама псалама и молитава* (Издање Св. арх. синода, Београд 1971.), с тим што смо саме псаламске стихове превели из Септуагинте (наведено издање). За усклађивање напомена о типичу са богослужбеном праксом у Српској цркви користили смо такође стандардан приручник *Велики типик (Устав црквени)*, саставио протојереј Василије Николајевић, четврто, прерађено и допуњено издање, Београд 1971.

САДРЖАЈ:

СЛУЖБА ПРАЗНИКА ТЕЛЕСНОГ РОЂЕЊА ГОСПОДА, БОГА И СПАСИТЕЉА НАШЕГА ИСУСА ХРИСТА.....	4
ЦАРСКИ ЧАСОВИ.....	4
ПРВИ ЧАС	4
ТРЕЋИ ЧАС	12
ШЕСТИ ЧАС	18
ДЕВЕТИ ЧАС.....	25
ИЗОБРАЗИТЕЉНИ	32
ВЕЧЕРЊЕ (СА ЛИТУРГИЈОМ).....	34
СВЕНОЋНО БДЕНИЈЕ	47
ВЕЛИКО ПОВЕЧЕРЈЕ	47
ЈУТРЕЊЕ	51
ПРВИ ЧАС	71
ЛИТУРГИЈА	72
НАПОМЕНА	77
САДРЖАЈ.....	78
<i>Изворник</i>	79

Изворник:

СЛУЖБА РОЂЕЊА ПО ТЛУ ГОСПОДА НАШЕГА
ИСУСА ХРИСТА

Издање

Издавачке установе Српске православне
епархије шумадијске „Каленић“ – Крагујевац

превео са грчког
мр Ненад Ристовић

рецензент
проф. др Војислав Јелић

уредник
протођакон Зоран Крстић

Штампано 2000. године у 1000 примерака

Штампа: ШИП „Никола Николић“ – Крагујевац